

Vstupné podmienky a východiská

1. Medzinárodné súvislosti

Slovenská republika je od 1. 5. 2004 riadnym členom Európskej únie. Dôležitým prvkom celkovej integrácie je aj integrácia priestorová (územná), ktorá v podobe politiky územného rozvoja prispieva ku konkurencieschopnosti, produktivite a rastu v jednotlivých regiónoch, k ekonomickej a sociálnej kompaktnosti v jednotlivých krajinách i medzi nimi, zabezpečuje budovanie komunikačnej i ostatnej technickej infraštruktúry, ale v neposlednom rade aj ochranu prírodného a kultúrneho dedičstva, ochranu životného prostredia a celkovú trvalú udržateľnosť rozvoja územia EÚ.

V krajinách Európy sa vytvára rad koncepcných dokumentov, ktoré majú vyjadriť princípy a optimalizáciu rozvoja európskych a medzištátnych sídelných a priestorových štruktúr. Z nich viaceré obsahujú odporúčania, ktoré sú zaujímavé aj pre územný rozvoj Slovenska a ktoré je vhodné a žiaduce v ďalšej územnoplánovacej politike štátu sledovať a akceptovať.

1.1. Európska perspektíva priestorového rozvoja (ESDP)

Základným cieľom ESDP, ktorý bol schválený na stretnutí v Postupimi v máji 1999, je trvale udržateľný rozvoj vyjadrený v 3 smerovaniach územného rozvoja, ktorými sú:

- ekonomická a sociálna súdržnosť,
- ochrana prírodných zdrojov a kultúrneho dedičstva, a
- vyváženejšia konkurencieschopnosť na území Európy.

Návrh cieľov politiky priestorového rozvoja je potom vyjadrený v nasledovných 3 integrovaných zásadách známych už z Lipského dokumentu:

- rozvoj vyváženého polycentrického systému miest a nový vzťah mestských a vidieckych oblastí,
- zabezpečenie rovnakého prístupu k infraštruktúre a vedomostiam a
- (trvale) udržateľný rozvoj, rozumné riadenie a ochrana prírodného a kultúrneho dedičstva.

Vzťah k asociovaným štátom, s ktorými EÚ počíta pri svojom ďalšom rozširovaní, je v ESDP vyjadrený vo zvláštnej kapitole v ktorej sa konštatuje, že procesy územného rozvoja v prístupových krajinách sa nebudú odohrávať ako jednoduché repliky rozvojových procesov v súčasnej EÚ-15, a že v týchto krajinách bude hrať priestorová koordinácia väčšiu úlohu ako v súčasných členských štátoch a bude sa týkať najmä:

- plánovania rozvoja nadnárodnej dopravnej infraštruktúry a celej dopravnej politiky ES,
- opatrení v záujme ekologickej obnovy, najmä starých priemyselných oblastí a

- opatrení v smere štrukturálnych zmien vo vidieckych regiónoch.

Proces integrácie bude musieť byť v rozšírenom území podporovaný intenzívnejšou cezhraničnou a nadnárodnou spoluprácou, a to ako na súčasných vonkajších hraniciach EÚ, tak aj na jednotlivých hraniciach prístupových štátov.

Pri aplikovaní 3 vyššie uvedených základných smerovaní ESDP pre priestorovú politiku v prístupujúcich krajinách je pri ich aplikácii nutné vyrovnať sa na väčšine územia s nasledujúcimi problémami:

- pokračujúca prechodná situácia v politickom a administratívnom systéme, ktorá sa tiež dotkne riešenia priestorových problémov
- rýchly proces vyrovnávania hospodárskej úrovne, avšak so značným potenciálom vnútornej geografickej polarizácie (najmä vo vidieckych priestoroch)
- len pomaly a nerovnomerne sa rozvíjajúca technická infraštruktúra
- environmentálne škody, v niektorých prípadoch v mierke neporovnateľnej s EÚ
- verejný sektor so značne nižšími finančnými zdrojmi.

Vzhľadom na organizáciu územia a sídelného systému SR možno prijať v politike územného rozvoja Slovenska nasledovné vybrané politické ciele a zásady rozvoja územia EÚ⁷:

- polycentrický a vyvážený priestorový rozvoj
- dynamické, atraktívne a konkurencie schopné mestá a mestské regióny
- rázovitý rozvoj – rozmanité a produktívne vidiecke oblasti
- partnerstvo medzi mestom a vidiekom
- integrovaný prístup k vylepšeniu dopravných spojení a prístup k vedomostiam – polycentrický rozvojový model ako základ lepšej prístupnosti
- efektívne a (trvalo) udržateľné využitie infraštruktúry
- rozširovanie inovácií a vedomostí
- ochrana a rozvoj prírodného dedičstva
- riadenie rozvoja vodných zdrojov: zvláštna úloha pre územný rozvoj
- tvorivé riadenie rozvoja kultúrnej krajiny
- tvorivá ochrana kultúrneho dedičstva.

1.2. VISION PLANET

Jedným z projektov tvorivo rozvíjajúcich základné ciele ESDP v oblasti strednej Európy je aj VISION PLANET⁸. Cieľom projektu bolo sformulovať spoločné stratégie, základné určujúce princípy a opatrenia pre územný rozvoj dvanástich štátov (medzi nimi aj Slovenska) a častí ďalších piatich európskych krajín.

Primárne úlohy vylepšenia územných štruktúr sú podľa VISION PLANET tieto:

- vytvoriť nový vzťah medzi mestom a vidiekom s cieľom zabezpečiť integrovaný rozvoj
- v rámci komplexnej regionálnej politiky venovať sa vznikajúcim rozdielom medzi regiónmi
- zmierniť zaostávanie a nevýhody periferálnosti otvorením väčšieho počtu hraničných priechodov
- diverzifikovať ekonomickú štruktúru a štruktúru zamestnanosti monokultúrnych poľnohospodárskych oblastí, miest a obcí

⁷ Cieľov je vo výslednom znení ESDP uvedených 60, z ktorých sa však viaceré netýkajú Slovenska alebo priamo organizácie územia, prípadne sa týkajú regionálneho plánovania, ochrany a tvorby životného prostredia, resp. organizačných opatrení.

⁸ VISION PLANET – Strategies for Integrated Spatial Development of the Central European, Danubian and Adriatic Area, január-apríl 2000

- vytvoriť ľahší prístup k poznatkom a informáciám vo všetkých oblastiach
- vytvoriť organické vzťahy medzi osídlením a pobrežnými oblasťami.

Základné ciele územnej politiky v oblasti VISION by mali byť implementované v rôznych oblastiach činnosti v zmysle nasledovných vybraných odporúčaní (téz politiky):

- skvalitnenie územnej štruktúry
- vyrovnanie sa s rastúcimi územnými rozdielmi
- vytváranie nových vzťahov medzi mestami a vidiekom
- riešenie problému periferálnosti
- diverzifikácia regionálnych ekonomických štruktúr a mobilizácia vnútorných zdrojov
- vytvorenie lepšieho prístupu k informáciám a poznatkom vo všetkých oblastiach
- formovanie rozvoja sídel a miest
- priority v rozvoji mestského systému
- transformácia štruktúry miest
- rozvoj vidieckych oblastí
- rozvoj dopravy a telekomunikácií
- doprava
- telekomunikácie
- ochrana životného prostredia a manažment prírodného a kultúrneho dedičstva
- úlohy ochrany životného prostredia
- spravovanie prírodného dedičstva
- spravovanie kultúrneho dedičstva.

1.3. Štúdia podunajského priestoru

Ďalšou štúdiou, dotýkajúcou sa svojím riešením územia Slovenska, je Štúdia podunajského priestoru – Regionálne a územné aspekty rozvoja podunajských krajín vo vzťahu k EÚ⁹.

Podľa štúdie sú medzi mestami podunajského priestoru len Bukurešť, Budapešť a Viedeň/Bratislava považované za mestá „medzinárodného významu“, keďže všetky vytvárajú aglomerácie s viac ako 2 miliónmi obyvateľov.

Do druhej kategórie miest („nadmárodného Európskeho významu“) a tretej kategórie („celoštátneho významu“) neboli zo SR zaradené žiadne mestá.

V rámci projektu boli ako vzorové identifikované „sídelné jadrové územia“ (settlement core areas) v pohraničných oblastiach Slovenskej republiky, ktoré by mali byť rozvíjané v úzkej spolupráci s partnermi v susediacich štátoch. Takéto „sídelné jadrové územia“, ktoré majú podľa autorov štúdie najvýhodnejšie polohové predpoklady pre cezhraničnú spoluprácu, sú najmä tieto:

- Bratislava – Trnava
- Dunajská Streda
- Nové Zámky – Komárno
- Štúrovo
- Šahy
- Lučenec – Rimavská Sobota
- Košice – Prešov

⁹ Danube Space Study – Regional and territorial aspects of development in the Danube Countries on the European Union, september 1999

- Snina
- Tvrdošín – Námestovo a
- Skalica – Holíč.

Výsledkom projektu je scenár „Pro Danube 2010“, v rámci ktorého sú za primárne póly hospodárskeho a socio–ekonomického rozvoja podunajského priestoru považované v ňom ležiace mestá, ktoré sa delia na:

- mestá európskeho významu (najmä hlavné mestá, medzi nimi aj Bratislava, a niektoré mestá nepatriace do jadrového územia, ako napr. Mníchov, Benátky a Krakow)
- mestá významné z hľadiska podunajského priestoru – „podunajské mestá“ (v SR Nitra, Žilina a Košice)
- ďalšie mestá (centrá menších aglomerácií plniacich zvláštne funkcie ako dôležité intermodálne uzly, v SR Komárno, Trnava, Trenčín a Banská Bystrica/Zvolen).

Hlavnú os medzinárodnej spolupráce v podunajskom priestore tvoria mestá: Mníchov / Praha – Viedeň – Bratislava – Budapešť – Belehrad – Sofia – Bukurešť.

1.4. Red Octopus – Červená chobotnica

Z prác spojených s prípravou ESDP vzišiel doteraz pomerne najucelenejší dynamický scenár priestorového rozvoja Európy na najbližších 50 rokov, tzv. Red Octopus (Červená chobotnica).

Európske centrálné urbánne jadrové územie (Central Urban Core Area, nazývané aj „Blue Banana“ – Modrý banán) má byť v roku 2026 ešte stále „corpus major“. Má však už byť súčasťou väčšieho integrovaného systému pozostávajúceho z „tela“ a „ramien“ (urbanizačných koridorov) siahajúcich do severnej, východnej a južnej Európy. Tieto ramená majú byť okrem radiálnych spojení s centrom prepojené aj tangenciálne, a to najmä TEN koridormi.

Ako ekologický systém podporujúci urbánny systém „Červenej chobotnice“ má vzniknúť tzv. Európska makroekologická štruktúra (EMES) v podobe vzájomne spojeného systému „vidieckych“ regiónov zabezpečujúcich prirodzené prostredie rastlinám, živočíchom a (plne alebo čiastočne) aj ľuďom.

Z hľadiska východo–západných smerov rozvoja sa v budúcnosti javia mimoriadne úspešné najmä dve ramená „Červenej chobotnice“, a to:

- Amsterdam/Rotterdam – Porúrie – Braunschweig/Göttingen – Berlín – Poznaň – Varšava a
- Stuttgart – Ulm – Mníchov – Salzburg/Linz – Viedeň – Bratislava – Budapešť – Belehrad.

Takto prezentovaný aktívny rozvojový scenár vytvárajúci nové rozvojové koridory vyrastajúce z jadra, je možné charakterizovať názvom „koncentračná dekoncentrácia“, podporujúca už v súčasnosti prebiehajúci lineárny rozvoj spájaním jestvujúcich regiónov hlavných a ostatných veľkých miest.

1.5. Euroregióny

Euroregiónom ako vyššiemu typu cezhraničnej spolupráce založenej na občianskych iniciatívach a kompetenciách samospráv sa dostalo od Európskej únie a Rady Európy nielen morálnej podpory, ale boli vytvorené aj fondy na ich finančnú podporu. Táto forma cezhraničnej spolupráce sa osvedčila nielen ako prevencia etnických

konfliktov, ale aj ako pružná a efektívna spolupráca eliminujúca centralistickú byrokráciu vládnych úradníkov.

Euroregióny sú stále štruktúry so svojou vlastnou identitou a administratívou, technickými a finančnými zdrojmi. Ako združenia právnických osôb si samé zabezpečujú prostriedky pre svoje pôsobenie, určité obmedzené prostriedky na zahájenie činnosti a základné technické vybavenie im však poskytuje aj štát.

V rámci Slovenska existujú Euroregióny, ktoré budú aktívne ovplyvňovať aj sídelný a priestorový rozvoj prihraničných regiónov. Na území Slovenskej republiky sú zaregistrované tieto euroregióny¹⁰:

- Karpatský Euroregión (s Poľskom, Maďarskom, Ukrajinou a Rumunskom,)
- Euroregión „Tatry“ (s Poľskom)
- Euroregión „Beskydy“ (s Poľskom a Českou republikou)
- Euroregión „Pomoravie“ (s Rakúskom a Českou republikou)
- Euroregión „Váh – Dunaj – Ipel“ (s Maďarskom)
- Euroregión Ipel - Ipoly (s Maďarskom)
- Euroregión „Neogradiensis“ (s Maďarskom)
- Euroregión „Biele – Bílé Karpaty“ (s Českou republikou)
- Euroregión „Slanej a Rimavy“ (s Maďarskom)
- Euroregión „Podunajský trojopol“ (s Maďarskom)
- Euroregión „Ister – Granum“ (s Maďarskom)
- Euroregión „Kras“ (s Maďarskom)

Pripravuje sa

- Euroregión „Viedeň – Bratislava – Győr“ (s Maďarskom a Rakúskom)
- Euroregión „Poloniny“ (s Poľskom a Ukrajinou).

1.6. ESPON

Program ESPON (Európska sieť na pozorovanie územného rozvoja a súdržnosti) je výskumný program, ktorý je zameraný na podporu výskumu v oblasti územného plánovania a regionálneho rozvoja.

Cieľom programu je podporovať rozvoj politiky s cieľom dosiahnuť územnú súdržnosť a harmonický rozvoj územia Európy, a to poskytovaním porovnateľných informácií, analýz a scenárov k dynamickým územným javom a identifikovaním územného kapitálu a potenciálu pre rozvoj regiónu a väčších území, ako aj prispievať k európskej konkurencieschopnosti, územnej spolupráci a udržateľnému a vyváženému rozvoju.

V rámci tohto programu sa v období do roku 2006 uskutočnil rad výskumných úloh, ktoré sa priamo i nepriamo dotýkali územia Slovenskej republiky. Územie Slovenskej republiky a jeho regióny (v zásade na úrovni NUTS2 a NUTS3) boli hodnotené z rôznych sociálno-ekonomických, regionálnych a územno-technických aspektov. Výsledky týchto úloh sú dobrými vstupmi pre orientovanie sa o postavení Slovenskej republiky a jej regiónov v kontexte s ostatnými štátmi Európskej únie.

V období rokov 2007 – 2013 je ESPON jedným z programov Cieľa 3 nazvaného Európska územná spolupráca. Nadväzuje na operačný program ESPON 2006.

Program je využiteľný pre široký okruh užívateľov, pracujúcich s informáciami a

¹⁰ stránka Ministerstva výstavby a regionálneho rozvoja SR www.build.gov.sk/ Adresar/ Regionalne zdruzenia ako aj stránka Ministerstva vnútra SR www.civil.gov.sk/ Medzinarodna spolupraca/ Cezhranicna spolupraca/ Euroregiony

dátami vo vzťahu k európskemu územiu.¹¹

1.7. PlaNet CenSE

Výskumným projektom v rámci INTERREG III zaoberajúcim sa územím krajín CADSES bol projekt s akronymom PlaNet CenSE¹² vypracovaný v rokoch 2003 až 2006. Výsledky projektu sú zaujímavé aj pre Slovenskú republiku, keďže sa priamo dotýkajú jej územia.

Cieľmi projektu bolo:

- vytvoriť bránu pre spoločný transfer know-how medzi inštitúciami zaoberajúcimi sa priestorovým plánovaním zo západnej a východnej Európy, členskými aj nečlenskými štátmi EU
- vytvoriť spoločné chápanie o priestorových procesoch a stratégiách v západnej a východnej Európe
- vytvoriť sieť priestorových plánovačov: strategická kooperácia v priestorovom rozvoji
- reflektovať výpovede ESDP a výsledky ESPON pre región CADSES
- vytvoriť spoločné stratégie priestorového rozvoja a koncepcií
- identifikovať rozvojový potenciál a ponúknuť nevyhnutné rozvojové opatrenia pre posilnenie priestorových štruktúr.

Výsledkom projektu bolo vypracovanie strategického dokumentu European Spatial Planning (ESP) – Gateway. Súčasťou výsledkov vyjadrujúcich situáciu v krajinách CADSES boli finálne správy Transnational Impact Analysis (TIAN) – Forum, Metropolitan Networks a North South Corridors. V rámci týchto správ sa hodnotilo aj územie Slovenska s ohľadom na sídelné rozvojové centrá a aglomerácie v celoštátnom a najmä medzinárodnom kontexte.

2. Regionálna politika štátu

2.1. Koncepčné a strategické celoštátne dokumenty

Regionálna politika má v SR vytvorený funkčný legislatívny a inštitucionálny rámec, reprezentovaný najmä zákonom č. 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja, zákonom č. 575/2001 Z. z. o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy. Kompetencie regionálnej a miestnej správy definuje najmä zákon č. 369/1990 o obecnom zriadení, zákon č. 416/2001 o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce a na vyššie územné celky a Zákon č. 302/2001 Z. z. o samosprávnych krajoch. Na základe vyššie uvedeného legislatívneho rámca regionálnu politiku na zákonodarnej a exekutívnej úrovni vytvárajú:

- Národná rada Slovenskej republiky a predovšetkým Výbor NR SR pre verejnú správu a regionálny rozvoj
- Vláda SR a predovšetkým Rada vlády SR pre regionálnu politiku
- Úrad vlády SR - Sekcia európskej politiky a vedomostnej spoločnosti / odbor regionálnej politiky
- Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja SR (od 1. 1. 2011 Ministerstvo dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja SR) ako ústredný orgán štátnej správy

¹¹ Záverečné i priebežné správy programu ESPON je možné získať na www.espon.eu

¹² Planners Network for Central and South East Europe

- na úseku regionálnej politiky
- Odbory regionálneho rozvoja pri úradoch samosprávnych krajov
- Mestské a obecné úrady – oddelenia a odbory s agendou regionálneho a miestneho rozvoja
- Regionálne rozvojové agentúry (RRA).

Medzi kľúčové nástroje regionálnej politiky patria predovšetkým štrukturálne fondy a finančné nástroje národných zdrojov s vplyvom na regionálny rozvoj viazané v programoch štátneho rozpočtu, ako aj programoch rozpočtov samosprávy.

Programové obdobie 2007 – 2013 je pre Slovenskú republiku prvým programovým obdobím, v ktorom má možnosť využívať zdroje zo štrukturálnych fondov EÚ v priebehu celého jeho trvania, a to na základe „celoštátneho“ dokumentu Národný strategický referenčný rámec SR na roky 2007 – 2013 (NSRR). Tento strategický dokument bol vypracovaný v súlade s novými nariadeniami Európskej únie (EÚ) k štrukturálnym fondom a Kohéznemu fondu a následne bol schválený vládou SR dňa 6. decembra 2006 a Európskou komisiou dňa 17. augusta 2007.

12. mája 2010 vláda SR schválila Národnú stratégiu regionálneho rozvoja Slovenskej republiky, ktorá je v súlade s zákonom č. 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja východiskovým strategickým dokumentom, ktorý komplexne určuje strategický prístup štátu k podpore regionálneho rozvoja v dlhodobom období pri rešpektovaní princípov trvalo udržateľného rozvoja.

2.1.1. Národný strategický referenčný rámec SR

Národný strategický referenčný rámec (NSRR) je základným strategickým dokumentom Slovenskej republiky na programovanie využívania fondov Európskej únie v rokoch 2007 – 2013. Stanovuje národné priority regionálneho rozvoja, ktoré budú spolufinancované zo štrukturálnych fondov a Kohézneho fondu v období 2007 – 2016 v nadväznosti na Strategické usmernenia Spoločenstva, ktoré definujú rámec pre intervencie fondov na európskej úrovni.

Na základe východísk stratégie a v nadväznosti na vytýčený cieľ Slovenskej republiky je stratégia NSRR postavená na troch strategických prioritách a ich troch cieľoch, ktoré sa bude snažiť prostredníctvom financovania jednotlivých projektov naplniť.

Strategická priorita	Cieľ strategickkej priority
1. Infraštruktúra a regionálna dostupnosť	Zvýšenie vybavenia regiónov infraštruktúrou a zvýšenie efektívnosti s ňou súvisiacich verejných služieb
2. Vedomostná ekonomika	Rozvoj zdrojov trvalo udržateľného ekonomického rastu a zvyšovanie konkurencieschopnosti priemyslu a služieb
3. Ľudské zdroje	Zvýšenie zamestnanosti, rast kvality pracovnej sily pre potreby vedomostnej spoločnosti a zvýšenie sociálnej inklúzie rizikových skupín

Implementácia stratégie a priorít NSRR je navrhnutá prostredníctvom 11 operačných programov (ďalej len OP) v rámci jednotlivých cieľov politiky súdržnosti EÚ.

Regionálny operačný program

Hlavným cieľom regionálneho operačného programu (ROP) je zvýšenie dostupnosti a kvality občianskej infraštruktúry a vybavenosti v regiónoch.

OP Životné prostredie

Operačný program je zameraný na „zlepšenie stavu životného prostredia a racionálneho využívania zdrojov prostredníctvom dobudovania a skvalitnenia environmentálnej infraštruktúry SR v zmysle predpisov EÚ a SR a na posilnenie environmentálnej zložky trvalo udržateľného rozvoja“.

OP Konkurencieschopnosť a hospodársky rast

Globálnym cieľom tohto operačného programu je zabezpečenie trvalo udržateľného hospodárskeho rastu a zamestnanosti. Operačný program predstavuje jeden z hlavných realizačných nástrojov na dosiahnutie priorít Národného programu reforiem v oblasti inovácií a priamo prispieva aj k uskutočneniu jeho priorít v oblasti podnikateľského prostredia.

OP Výskum a vývoj

Hlavným zameraním operačného programu je „modernizácia a zefektívnenie systému podpory výskumu a vývoja a skvalitnenie infraštruktúry vysokých škôl tak, aby prispievali k zvyšovaniu konkurencieschopnosti ekonomiky, znižovaniu regionálnych disparít, vzniku nových inovatívnych (high-tech) malých a stredných podnikov, tvorbe nových pracovných miest a zlepšeniu podmienok vzdelávacieho procesu na vysokých školách“.

OP Zdravotníctvo

Zlepšenie podmienok ovplyvňujúcich zdravotný stav obyvateľstva ako pracovnej sily prostredníctvom zvyšovania kvality, dostupnosti, efektívnosti zdravotnej starostlivosti a podpory zdravia sú priority OP Zdravotníctvo.

OP Zamestnanosť a sociálna inklúzia

Cieľom operačného programu je rast zamestnanosti, sociálnej inklúzie (začleňovania) a budovanie kapacít. Vzhľadom na nízku flexibilitu a efektívnosť zamestnancov v rôznych oblastiach verejnej správy, ako aj potrebu skvalitniť tvorbu politík, budú v operačnom programe podporované aktivity smerujúce ku skvalitneniu ľudského kapitálu a aktivity orientované na kvalitnú tvorbu politík.

OP Bratislavský kraj

Prioritou operačného programu je všestranný rozvoj územia v záujme zvýšenia kvality života obyvateľov Bratislavského kraja v súlade s princípmi trvalo udržateľného rozvoja.

OP Vzdelávanie

Globálnym cieľom OP Vzdelávanie je zabezpečenie dlhodobej konkurencieschopnosti SR prostredníctvom prispôsobenia vzdelávacieho systému potrebám vedomostnej spoločnosti. Operačný program bude prostredníctvom príspevkov zo zdrojov ESF financovať formovanie a podporu ľudského kapitálu smerom k nadobudnutiu základných zručností a kľúčových kompetencií potrebných vo vedomostnej ekonomike a pre pracovný trh.

OP Informatizácia spoločnosti

Globálnym cieľom operačného programu je „vytvorenie inkluzívnej informačnej spoločnosti ako prostriedku na rozvoj vysoko výkonnej vedomostnej ekonomiky“, čím sa prispeje k dosahovaniu cieľa strategickej priority Vedomostná ekonomika, ktorým je „rozvoj zdrojov trvalo udržateľného ekonomického rastu a zvyšovanie konkurencieschopnosti priemyslu a služieb“.

OP Doprava

Cieľom operačného programu je podpora trvalo udržateľnej mobility prostredníctvom rozvoja dopravnej infraštruktúry a rozvoja verejnej železničnej osobnej dopravy.

OP Technická pomoc

Globálnym cieľom operačného programu je zabezpečiť efektívne, účinné a správne riadenie, implementáciu, finančné riadenie, kontrolu a audit štrukturálnych fondov a Kohézneho fondu v rokoch 2007 – 2013 na Slovensku pre dosiahnutie strategického cieľa SR „Výrazne zvýšiť do roku 2013 konkurencieschopnosť a výkonnosť regiónov a slovenskej ekonomiky a zamestnanosť pri rešpektovaní trvalo udržateľného rozvoja“.

Na základe skúseností z rokov 2004 – 2006 sa NSRR a jeho OP v programovom období 2007 – 2013 zameriavajú na lepšiu koordináciu a koncentráciu verejných zdrojov na priority regionálnej politiky. Uvedené by sa malo na konci programového obdobia prejavíť vo vyššej efektívnosti a účinnosti zdrojov ŠF a napomôcť tak výrazným spôsobom napredovanie krajiny. Z pohľadu celkovej konvergenencie sa v NSRR predpokladá, že SR sa vo všetkých rovinách konvergenencie priblíži k EÚ-15. Pôjde o naplnenie cieľov nominálnej konvergenencie¹³, čiastočne štrukturálnej konvergenencie a ďalší pokrok v oblasti reálnej konvergenencie. V oblasti reálnej konvergenencie¹⁴ sa v roku 2013 očakáva, že SR bude presahovať 60 % z priemeru HDP na obyvateľa v PKS¹⁵ v krajinách EÚ-15, a 66 % úrovne tohto ukazovateľa za krajiny EÚ-25. V štrukturálnej konvergencii budú zohrávať dominantnú úlohu kvalitatívne zmeny v produkčných štruktúrach, zamerané na odstránenie existujúcej inovačnej a technologickej medzery. Ich pozitívny trend by sa mal prejavíť v odstránení štvrtiny až tretiny súčasného rozdielu medzi produktivitou práce SR a priemerom produktivity v EÚ-15. Je to zmena podmienená rastom podielu vysokých a stredne vysokých technológií na zamestnanosti, investíciách, pridanej hodnote a exporte, rovnako ako rastom podielu poznatkovo náročných služieb na tvorbe HDP.

2.2. Regionálne disparity a ekonomická regionalizácia Slovenska

Na základe výsledkov analýz súčasného stavu ekonomiky SR boli z pohľadu koncentrácie zdrojov ŠF v NSRR identifikované nasledujúce súhrnné disparity a faktory rozvoja ovplyvňujúce úroveň udržateľnej celkovej konvergenencie SR k EÚ-15 v programovom období 2007 – 2013:

Disparity:	1. nízka konkurencieschopnosť materiálovej výroby a služieb 2. nedostatočná kvalita ľudských zdrojov 3. nedostatočná kvalita a dostupnosť verejnej infraštruktúry
Faktory rozvoja:	<ul style="list-style-type: none"> ▪ technológie a procesy zabezpečujúce lepšie využitie produkčného potenciálu, jeho rozvoj a zvyšovanie inovačnej kapacity regiónov ▪ rozvoj ľudského potenciálu a efektívne využitie pracovných síl ▪ infraštruktúra, zabezpečujúca zlepšenie dostupnosti regiónov a kvality životného prostredia a verejných služieb

Uvedené disparity súvisia s dvoma hlavnými štrukturálnymi problémami:

¹³ Na základe súčasného výhľadu vývoja ukazovateľov nominálnej konvergenencie bude v roku 2007 plniť všetky maastrichtské kritériá. V súlade s Konkretizáciou stratégie prijatia eura tak bude možné zaviesť v SR euro k 1. januáru 2009. Ukončenie procesu nominálnej konvergenencie sa predpokladá do 10. júna 2010. Zdroj: Analýza konvergenencie slovenskej ekonomiky k Európskej únii, NBS, august 2005

¹⁴ V roku 2013 sa očakáva, že SR bude presahovať 60 % z priemeru HDP na obyvateľa v PKS v krajinách EÚ-15

¹⁵ „Purchasing Parity Standards“.

1. Nedostatočné využitie a produktivita existujúcich faktorov ekonomického rastu. Jeho dôsledky sa oproti EÚ-15 prejavujú predovšetkým v nízkej výkonnosti¹⁶, pridanej hodnote, produktivite práce a vysokej miere nezamestnanosti a vo vysokej energetickej náročnosti ekonomiky. Nedostatočné využitie produkčného potenciálu je spôsobené najmä neukončeným procesom transformácie ekonomiky, v ktorého dôsledku je využívanie existujúcich výrobných faktorov nízke alebo málo efektívne. Prostredníctvom dobudovania základnej infraštruktúry¹⁷, zvyšujúcej dostupnosti existujúcich zdrojov rastu alebo napr. zvýšenia efektívnosti výrobných procesov procesnými a technologickými zmenami je možné zvýšiť mieru využitia a produktivitu tradičných rastových faktorov a zvyšovať ich regionálnu úroveň. V mnohých prípadoch je tento proces nevyhnutným predpokladom pre budovanie a rozvoj nového rastového potenciálu založeného na využívaní poznatkov.
2. Nedostatočná úroveň potenciálu ekonomického rastu, založeného na využívaní poznatkov. Jeho dôsledky sa môžu prejavovať v strate konkurencieschopnosti tej časti priemyslu a služieb, ktorá podcení význam vedomostí pre trvalý rozvoj svojich činností. Rovnako sa dôsledky môžu prejavovať aj nedostatkom vytvárania nových trvalo udržateľných zdrojov ekonomického rastu, ktoré budú čoraz viac postavené na využívaní kreativity, vzdelania a zručnosti pracovnej sily. Príčina tohto problému spočíva v chýbajúcich podmienkach, na ktorých je možné vedomostnú ekonomiku budovať. Ide najmä o oblasti, ktoré súvisia s prvým, vyššie uvedeným problémom. Druhou podstatnou príčinou tohto problému je nízka efektívnosť a účinnosť nástrojov hospodárskej politiky doteraz realizovanej v oblasti podpory transferu technológií a know-how, inovatívnosti v podnikoch, vedy a výskumu a vzdelávania. Ide o oblasti, v ktorých sa v priebehu transformácie nepodarilo zatiaľ vytvoriť dostatočne silné trhové mechanizmy, ktoré by prispievali k ich výraznejšiemu rozvoju a naštartovali tak zmeny vedúce k vysokému a trvalo udržateľnému rastu založenému na využívaní poznatkov. Naopak, tieto oblasti budú bez príspevkov zo strany štátu iba veľmi pomaly a oneskorene reagovať na trendy a potreby konkurencieschopnej ekonomiky, ktorou sa chce SR stať.

Pri detailnom pohľade na vyššie uvedené hlavné faktory rozvoja zistíme, že vo väzbe na identifikované disparity ich podpora súvisí s dvoma hlavnými vývojovými trendmi štrukturálneho vývoja.

1. Prvý trend je charakteristický tým, že vysoká dynamika hospodárskeho rastu sa dosahuje prostredníctvom zvýšenia miery využitia a produktivity existujúceho potenciálu. Hospodárska politika sa orientuje na podporu lepšieho využitia tradičných faktorov ekonomického rastu postavených predovšetkým na využívaní práce a kapitálu, prostredníctvom stratégie postavenej na nižších fixných nákladoch, nedostatku moderného fixného kapitálu a infraštruktúry, prebytku pracovnej sily, disponibilite a nízkej cene priemyselných plôch, netrhových výhodách (investičné stimuly) a pod. V podmienkach globalizácie ekonomiky a zvyšovania nárokov na trvalo udržateľný rozvoj stratégia postavená iba na využívaní tradičných faktorov ekonomického rastu neumožňuje zabezpečiť vysoký hospodársky rast a primeranú konkurencieschopnosť¹⁸ ekonomiky v dlhšom časovom horizonte.

¹⁶ V zmysle HDP na obyvateľa v PKS

¹⁷ Vráťane základnej infraštruktúry vedy a výskumu

¹⁸ V súčasnosti rast konkurencieschopnosti podporujú tradičné faktory (lacná pracovná sila, nedostatočná infraštruktúra), ktoré sú súčasťou výraznou komparatívnou výhodou SR. Proces vyrovnávania mzdovej úrovne medzi krajinami EÚ-25 bude túto komparatívnu výhodu postupne znižovať a táto komparatívna výhoda sa bude posúvať do ekonomík s nižším stupňom transformácie (Ukrajina, Rumunsko...).

2. Pre druhý trend je charakteristické, že vysoká dynamika rastu sa dosahuje prostredníctvom podpory rozvoja vedomostnej ekonomiky a vyššieho využívania takých faktorov ekonomického rastu, akými je technologický pokrok. Stratégie hospodárskej politiky sa koncentrujú na zvyšovanie konkurencieschopnosti regiónov prostredníctvom stimulovania domácich a zahraničných investorov, podpory šírenia inovácií a inovatívnosti, prenosu nových technológií a know-how do výrobných odvetví a rozvoja regionálnych, národných a nadnárodných priemyselných klastrov, výskumu a vývoja, vzdelávania, informatizácie spoločnosti a pod. Najväčší rastový potenciál postavený na poznatkoch je koncentrovaný predovšetkým v inovačných póloch rastu. Koncentruje sa v nich potenciál pre rast regiónu a vytváranie regionálnych klastrov a ich postupný rozvoj a prenikanie na národnú úroveň. V podmienkach globalizácie je v dlhodobom časovom horizonte vysoký hospodársky rast možné dosiahnuť iba postupným rozvojom vedomostnej ekonomiky, ktorá dynamiku rastu stimuluje prostredníctvom technologického pokroku koncentrovaného hlavne v inovačných póloch rastu a uplatňovania podmienok trvalej udržateľnosti. Efekty vo forme zvyšovania dynamiky hospodárskeho rastu, rastu konkurencieschopnosti, životnej úrovne a kvality životného prostredia sa môžu prejavíť až po dlhšom čase a vplyv na regióny môže byť rôzne časovo posunutý. Vo všeobecnosti to závisí od sociálno-ekonomického potenciálu, štruktúry priemyslu, rozvinutosti služieb¹⁹ a v konečnom dôsledku schopnosti absorbovať poznatky.

Z hľadiska regionálneho priemetu štrukturálnej politiky je pre SR dôležitý fakt, že disponuje rozvinutou polycentrickou sústavou sídiel, z ktorých mnohé si v transformačnom procese vytvorili predpoklady pre regionálnu konkurencieschopnosť. Navyše spriemerované meranie zaostávania SR cez HDP na obyvateľa v PPS zakrýva fakt, že centrá rastu sú aj v menej rozvinutých regiónoch (týka sa to napr. siedmich krajských miest, ako aj ďalších rozvinutých centier rozvoja).

Súhrnne možno hodnotiť, že v podmienkach liberalizovaných trhových vzťahov sa presadzujú tendencie podnikateľských subjektov alokovať svoje investície do ekonomicky rozvinutejších regiónov (a do regionálnych centier, resp. do ďalších inovačných pólov v ostatných regiónoch). Ďalej je potrebné pripustiť, že doterajšie vývojové trendy v oblasti regionálneho rozvoja a pokračujúcej polarizácie rozvinutých a zaostávajúcich regiónov boli okrem iného ovplyvnené i absenciou efektívne pôsobiacej regionálnej politiky. Proces polarizácie dvoch skupín regiónov sa prejavuje v zlepšovaní a upevňovaní pozície rozvinutých regiónov na jednej strane a rozdielnej schopnosti ostatných regiónov prispôbiť sa požiadavkám ekonomickej a sociálnej transformácie adaptovať sa na nové rozvojové podmienky, čo vyplýva aj z odlišných štartovacích pozícií jednotlivých regiónov SR. Tieto tendencie sa môžu presadzovať i v ďalšom období, lebo v podmienkach liberálnejšieho trhu sa ostrejšie prejaví nízka konkurencieschopnosť (atraktivita) už teraz zaostávajúcich regiónov v ekonomike Slovenska z dôvodu ich nižšej schopnosti adaptovať sa ovplyvnenej dlhodobou kumuláciou ekonomických a sociálnych problémov, kvalitou ľudských zdrojov, nižšou infraštruktúrnou vybavenosťou, stupňom komunikačnej a informačnej napojenosti, ap. Budúci vývoj v jednotlivých regiónoch bude do značnej miery závisieť od charakteru uplatňovanej národnej regionálnej politiky, ako i od budovania dostatočných kapacít pre čerpanie prostriedkov z EÚ.

Medzi hlavné regionálne problémy ekonomiky SR, ktoré treba riešiť, môžeme zaradiť:

- ekonomické a spoločenské problémy rozvoja v smere západ – východ,

¹⁹ Kým v roku 2004 sa v priemere za EÚ ostatné služby podieľali na tvorbe hrubej pridanej hodnoty 22,2 %, tak za SR to predstavovalo 16,9 % (Zdroj: Statistics Pocket Book. ECB, July 2005).

pretrvávajúce medziregionálne a vnútroregionálne disparity, problémy rozvoja vidieka

- regióny s vysokou lokalizáciou zahraničných investorov, kde dochádza k izolovanému rozvoju zahraničných a domácich firiem,
- inovačná zaostalosť regiónov, nedostatočná podpora kvalitného výskumu, nízka úroveň kreativity pracovnej sily, slabá podpora celého inovačného cyklu,
- nevyjasnenosť strategického smerovania jednotlivých regiónov často v dôsledku nedostatku finančných prostriedkov na realizáciu strategických cieľov a priorít obsiahnutých v programoch hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja samosprávnych krajov,
- fragmentovaná podpora regiónom, rozdrobovanie podpory do širokého spektra aktivít, vzájomne neprepojených,
- priestorová koncentrácia marginalizovaných skupín
- lepšie prepojenie sektorových politík a regionálnej politiky.

Popri potrebe riešenia uvedených problémov určité špecifiká do rozvoja regiónov prináša i vplyv a podmienky ekonomickej krízy, v ktorej sa v súčasnosti nachádza ekonomika Slovenska. Ekonomická kríza sa dotýka nielen zaostávajúcich, ale aj vyspelých regiónov a miest ako nositeľov regionálneho ale aj národohospodárskeho rastu a zamestnanosti vo viacerých rozmeroch. Najviac ohrozené odvetvia ako strojárstvo, automobilový priemysel, a elektrotechnický priemysel, sú koncentrované v Bratislave a v ostatných centrách regiónov. Zníženie objednávok u finálnych výrobcov sa presúva v reťazci na nižšie dodávateľské stupne. Malé a stredné podniky pôsobiace ako subkontraktori pre veľké korporácie sú zasiahnuté ako prvé (kaskádovité premietanie dôsledkov recesie). Dlhodobý dosah môže mať aj postupné narušenie sľubne sa tvoriacich klastrov a networkov firiem na mestskej a regionálnej úrovni.

Problémom sa stáva riešenie regionálne a miestne viazanej zamestnanosti, závislej od malých a stredných firiem. Z tohto hľadiska kľúčovou otázkou by mala byť podpora podnikateľských subjektov v regiónoch v kategórii malých a stredných firiem, ktorých multiplikačným výsledkom by malo byť udržanie regionálnej a miestne viazanej zamestnanosti. To zároveň umožní zvýšiť miestny dopyt a spotrebu, a tak vytvárať mechanizmus fungovania hospodárskeho rastu. Malé a stredné podniky sú stále viacej závislé od domácej spotreby a je možné ich podporovať jednak cez finančné impulzy, jednak cez stimuláciu domácej spotreby obyvateľstva.

Vývoj regionálneho hrubého domáceho produktu za roky 1996 až 2006 v klasifikácii regiónov podľa NUTS a metódy výpočtu v súlade s metodikou Eurostat-u pre zostavovanie regionálnych účtov je uvedený v nasledovnej tabuľke:

Regionálny hrubý domáci produkt na obyvateľa (v b. c.) EUR konverzné

Región/Kraj	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Slovenská republika	4 006	4 433	4 855	5 210	5 773	6 298	6 843	7 550	8 391	9 154	10 217	11 406	12 395
Bratislavský kraj	8 407	9 514	10 442	11 101	12 528	13 886	15 464	16 980	18 951	22 274	23 824	26 996	28 575
Bratislavský kraj	8 407	9 514	10 442	11 101	12 528	13 886	15 464	16 980	18 951	22 274	23 824	26 996	28 575
Západné Slovensko	3 832	4 176	4 543	4 972	5 464	5 849	6 250	7 067	7 955	8 636	10 115	11 090	11 857
Trnavský kraj	4 396	4 791	5 137	5 576	6 075	6 436	6 844	7 873	8 852	9 896	12 444	13 690	14 216
Trenčiansky kraj	3 782	4 109	4 501	4 886	5 444	5 919	6 255	6 946	7 769	8 081	9 559	10 535	11 248
Nitriansky kraj	3 442	3 762	4 124	4 579	5 011	5 337	5 787	6 545	7 414	8 123	8 762	9 516	10 508
Stredné Slovensko	3 305	3 668	4 036	4 295	4 763	5 256	5 748	6 255	6 850	7 065	7 923	9 029	10 092
Žilinský kraj	3 283	3 647	4 003	4 262	4 729	5 210	5 592	6 038	6 793	7 539	8 276	9 563	10 794
Banskobystrický kraj	3 328	3 691	4 071	4 330	4 799	5 303	5 912	6 484	6 910	6 565	7 549	8 463	9 345
Východné Slovensko	3 058	3 373	3 712	3 949	4 341	4 824	5 191	5 625	6 189	6 533	7 074	7 793	8 708
Prešovský kraj	2 569	2 812	3 021	3 188	3 517	3 843	4 237	4 578	5 022	5 384	5 590	6 267	7 276
Košický kraj	3 557	3 946	4 418	4 728	5 186	5 836	6 176	6 707	7 395	7 721	8 609	9 374	10 193

**KONCEPCIA ÚZEMNÉHO ROZVOJA SLOVENSKA 2001
V ZNENÍ KURS 2011
– ZMIEN A DOPLNKOV Č.1 KURS 2001**

Zdroj: ŠÚ SR, www.statistics.sk/RegDat

Pre SR ako i pre jednotlivé kraje je v hodnotenom období charakteristický trvalý rast HDP. Pritom sa nemenia relácie medzi krajinami. Dominantné postavenie si udržiava Bratislavský kraj a najnižšiu úroveň má trvale Prešovský kraj. Nad priemerom SR sa udržiava len Trnavský kraj.

Bratislavský región má osobitné postavenie nielen v porovnaní s inými regiónmi Slovenska, ale i v porovnaní s priemerom EU. V roku 2006 dosiahol HDP na obyvateľa v Bratislavskom regióne úroveň 148,7 % priemeru EU27 a možno ho zaradiť medzi nadpriemerne rozvinuté regióny v rámci krajín EU. Ostatné regióny na Slovensku dosahujú úroveň od 44,0 % (Východné Slovensko) do 62,8 % (Západné Slovensko) priemeru EU. Z mnohých faktorov, ktoré podmieňujú regionálne disparity sú pre SR dôležité:

- zahraničné rozvojové investície v regiónoch,
- exportná báza regiónov,
- rozvoj malého a stredného podnikania, vznik nových firiem v regiónoch,
- inovačný potenciál, kvalifikácia.

Stav a prílev priamych zahraničných investícií k 31. 12. 2007

Región	Celkom v tis. EUR
SLOVENSKÁ REPUBLIKA	29 057 987
Bratislavský kraj	17 912 606
Trnavský kraj	2 960 833
Trenčiansky kraj	1 401 266
Nitriansky kraj	1 165 231
Žilinský kraj	1 991 923
Banskobystrický kraj	756 268
Prešovský kraj	223 320
Košický kraj	2 646 541

Zdroj: Národná banka Slovenska, 2009

Stav priamych zahraničných investícií je podľa jednotlivých krajov značne rozdielny, keďže v Bratislavskom kraji bolo v roku 2007 alokovaných 61,6 % všetkých zahraničných investícií v ekonomike Slovenska a v Banskobystrickom kraji je to 2,6 % a v Prešovskom kraji iba 0,8 %. Podiel priamych zahraničných investícií v ostatných krajinách sa pohybuje od 4,0 % (Nitriansky kraj) do 10,2 % (Trnavský kraj).

Dynamika stavu priamych zahraničných investícií za obdobie 1999 – 2007 v Slovenskej republike dosiahla index 1,3. Nadpriemernú dynamiku dosiahli Trnavský kraj (1,34), Trenčiansky kraj (1,29) a predovšetkým Žilinský kraj (1,61), čo súvisí s alokáciou zahraničných investícií predovšetkým do automobilového priemyslu a do výroby komponentov pre tento priemysel.

Jednou z významných podmienok odstránenia regionálnych rozdielov je rozvoj inovačného potenciálu jednotlivých regiónov. Rozvoj inovačného potenciálu možno dosahovať realizovaním endogénneho rozvoja, koordináciou podnikateľských aktivít, tvorbou novej industriálnej zamestnanosti pomocou kvalifikovanej pracovnej sily, zodpovedajúcimi väzbami medzi verejnou správou, univerzitami, inštitúciami výskumu a rozvoja, inštitúciami podporujúcimi podnikateľské prostredie a pod. V zásade ide o zlepšenie štruktúry ekonomiky regiónu, rast konkurencieschopnosti

malých a stredných podnikov, podporu inovácií, zakladania nových podnikov, priťahovania nových aktérov do regiónov, rozvoj ľudských zdrojov a modernizáciu infraštruktúry.

Zamestnanci výskumu a vývoja vo fyzických osobách za obdobie 2000 - 2008 k 31. 12 podľa krajov

Kraj	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Bratislavský	10 154	10 058	9 883	10 135	10 515	10 013	10 815	10 802	12 189
Trnavský	1 669	1 414	1 117	1 126	1 341	1 520	1 200	1 243	1 279
Trenčiansky	1 157	1 245	1 262	1 113	992	1 178	1 374	1 400	1 520
Nitriansky	2 016	1 985	1 887	1 856	1 913	1 958	2 202	2 317	1 999
Žilinský	1 871	2 001	1 639	1 474	1 819	1 957	2 150	1 948	2 215
Banskobystrický	1 509	1 520	1 689	1 672	1 833	1 801	1 492	1 462	1 691
Prešovský	858	932	809	776	809	877	889	998	979
Košický	3 022	2 842	2 739	2 995	2 995	2 990	2 998	3 287	3 516

Zdroj: Štatistická ročenka regiónov Slovenska 2009, ŠÚ SR, www.statistics/regDat

Podobne, ako v HDP podľa regiónov významné postavenie má Bratislavský región i v oblasti vedeckovýskumnej základne, kde je zamestnaných 46 % pracovníkov vedy a výskumu na Slovensku a je tam alokovaných 48,4 % celkových výdavkov na výskum a vývoj.

Podľa jednotlivých krajov za skúmané obdobie dochádza k stagnácii, resp. miernemu poklesu počtu pracovníkov vo výskume a vývoji. Mierny nárast možno pozorovať iba u Bratislavského, Nitrianskeho a Košického kraja.

Rozvoj inovačného potenciálu v jednotlivých regiónoch priamo súvisí s kvalifikačnou štruktúrou pracovníkov a ich podiele na ekonomicky aktívnom obyvateľstve.

Vzdelanostná štruktúra obyvateľstva v krajoch SR podľa SODB 2001

Kraj	Ekonomicky aktívne obyv. (osoby)	Vysokoškolsky vzdelané obyv. (osoby)	Podiel VŠ na ekonomicky aktívnom obyv. kraja v %	Podiel VŠ kraja na VŠ Slovenska v %
Bratislavský	331 354	102 076	30,8	24,1
Trnavský	282 132	33 254	11,8	7,8
Trenčiansky	314 552	42 060	13,4	9,8
Nitriansky	360 894	46 188	12,8	10,8
Žilinský	350 284	47 785	13,6	11,2
Banskobystrický	331 809	46 426	13,9	11,6
Prešovský	380 548	47 992	12,6	11,2
Košický	396 477	57 543	17,6	13,5
Slovensko spolu	2 748 050	423 324	-	100,0

Zdroj: SODB 2001, ŠÚ SR

Vzdelanostná štruktúra obyvateľstva a podiel vysokoškolsky vzdelaných obyvateľov na ekonomicky aktívnych obyvateľoch je najpriaznivejšia v rámci Bratislavského kraja, ako i v rámci jeho porovnania na úrovni Slovenska. Najnižší podiel na vysokoškolsky vzdelanom obyvateľstve majú Trnavský a Trenčiansky kraj.

Je potrebné uviesť, že rozdiely v uvedených ukazovateľoch a tým i v ekonomickej výkonnosti regiónov nevznikli len ako dôsledok vývoja v posledných rokoch. Regióny

majú odlišný potenciál pre svoj sociálno-ekonomický rozvoj daný geografickými, sídelnými, demografickými podmienkami, podmienkami ich dostupnosti a ďalšími parametrami. Uvedené faktory vytvárajú nerovnaké príležitosti pre rozvoj a budú preto vždy spôsobovať krátkodobé, alebo dlhodobé rozdiely vo výkonnosti a tým i v sociálno-ekonomickej úrovni jednotlivých regiónov.

Stav sociálno-ekonomickej úrovne regiónov Slovenska v značnej miere determinuje model uplatňovanej regionálnej politiky.

Ekonomickou regionalizáciou možno vymedziť územné celky, ktoré majú zhodné ekonomické parametre a vytvárajú relatívne homogénny funkčný celok v ktorom pôsobia podnikateľské aktivity približne za rovnakých podmienok. Takýmito územnými celkami môžu byť buď trhové zóny koncentrácie ekonomických aktivít, alebo – čo je presnejšie vymedzenie – lokálne pracovné trhy, ktoré sa formujú na základe koncentrácie pracovných príležitostí v sfére výroby, vo výrobných i verejných službách.

Na území Slovenska v dôsledku predchádzajúceho vývoja lokálne pracovné trhy tvoria spádové územia miest, ktoré v strediskovej sústave osídlenia plnili funkciu stredísk obvodného, resp. vyššieho regionálneho významu. Na tomto základe je spracovaná ekonomická regionalizácia, ktorá vyjadruje súčasný stav ekonomickej úrovne a charakterizuje disparity medzi regiónmi.

Pretože cieľom regionálnej politiky je odstránenie výrazných disparít medzi regiónmi, je potrebné vypracovať i výhľadovú – programovú ekonomickú regionalizáciu, ktorá by mohla byť založená na princípe existujúcich vyšších regionálnych centier (pólov rozvoja), ako i potenciálnych centier. Rozvoj podnikateľských aktivít v týchto centrách je kľúčovým pre dlhodobú stabilitu regiónov a v značnej miere tento rozvoj bude závisieť od vytvárania priaznivého prostredia pre podnikanie.

Pri formovaní stratégie regionálneho rozvoja a konkrétnej regionálnej politiky bude potrebné rešpektovať skutočnosť, že i naďalej prebieha proces koncentrácie ekonomických aktivít do obcí mestského charakteru.

V celoslovenskom meradle je v mestách sústredených 86,4 % podnikateľských subjektov – právnických osôb. Z uvedeného počtu miest je v 77 mestách (ktoré v strediskovej sústave osídlenia plnili funkcie stredísk osídlenia obvodného významu) sústredených 79,3 % a v 8 centrách vyššieho regionálneho významu (súčasné krajské mestá) 53,3 % podnikateľských subjektov. Celoslovenským hodnotám zodpovedá i miera koncentrácie podnikateľských subjektov aj v jednotlivých krajoch ako i koncentrácia ekonomických subjektov v regióne podľa jednotlivých veľkostných skupín.

Podiel podnikov v krajoch podľa veľkostných skupín na SR
k 31. 12. 2009 v %

	nezistené	0 - 19	20 - 49	50 - 249	250 a viac
Bratislavský kraj	65	31	27	24	27
Trnavský kraj	13	9	9	10	9
Trenčianský kraj	5	9	11	11	14
Nitrianský kraj	6	10	11	13	10
Žilinský kraj	1	10	12	13	11
Banskobystrický kraj	3	9	10	10	9
Prešovský kraj	0	10	11	10	10
Košický kraj	6	11	10	10	10

Zdroj: spracované na podklade údajov z ŠÚ SR www.statistics.sk/ReqData

Z uvedeného vyplýva, že, objektom diferencovane uplatňovanej regionálnej politiky sa musia stať regionálne centrá, ktoré tvoria skelet polycentrickej mestskej sústavy, ako ťažiskové body ekonomickej stability, rozvoja inovačného potenciálu, ako i ďalších podmienok pre budúci rozvoj jednotlivých regiónov.

3. Environmentálna politika štátu

3.1. Koncepčné a strategické celoštátne dokumenty

V rámci Koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001 sa výrazný dôraz kladie na uplatňovanie a zabezpečenie princípov trvalo udržateľného rozvoja a uplatňovania environmentálnej politiky štátu. Základným nástrojom environmentálnej politiky štátu pre optimalizáciu priestorových štruktúr je územné plánovanie. Z dokumentov, ktoré podporujú uplatňovanie environmentálnej politiky štátu sú vypracované, alebo sú v štádiu spracovania, nasledovné dokumenty, ktoré boli pri riešení KURS 2001 zohľadňované, resp. boli využité ako podkladové materiály:

Stratégia, zásady a priority štátnej environmentálnej politiky (SŠEP)

Dokument zahŕňa 5 priorít a 8 preferovaných aktivít štátnej environmentálnej politiky. Prioritami štátnej environmentálnej politiky sú

- ochrana ovzdušia pred znečisťujúcimi látkami a globálna environmentálna bezpečnosť,
- zabezpečenie dostatku pitnej vody a zníženie znečistenia ostatných vôd pod prípustnú mieru,
- ochrana pôdy pred degradáciou a zabezpečenie nezávadnosti potravín a ostatných výrobkov,
- minimalizácia vzniku, využívanie a správne zneškodňovanie odpadov,
- zachovanie biologickej rozmanitosti, ochrana a racionálne využívanie prírodných zdrojov a optimalizácia priestorovej štruktúry a využívania krajiny.

Realizáciu stratégie štátnej environmentálnej politiky podmieňuje uplatňovanie a dodržiavanie 10 zásad. Ciele štátnej environmentálnej politiky sú určené v troch časových horizontoch (krátkodobom, strednodobom a dlhodobom). Dokument bol schválený uznesením vlády SR a uznesením Národnej rady SR.

Národný environmentálny akčný program Slovenskej republiky II (NEAPII)

Národný environmentálny akčný program II vychádza z environmentálnej situácie v Slovenskej republike, hodnotenej aj z medzinárodného hľadiska vo väzbe na proces po Konferencii OSN o životnom prostredí a rozvoji (Rio de Janeiro '92) a riešenie environmentálnych problémov v rámci Európy, osobitne vo vzťahu k Stredoeurópskemu regiónu a k Európskej únii. Ide o druhý komplexný programový dokument, ktorý nadväzuje na Stratégiu, zásady a priority štátnej environmentálnej politiky a prvý Národný environmentálny akčný program (NEAP I), schválený uznesením vlády SR č. 350/1996. I keď NEAP II nepopiera dlhodobú aktuálnosť schválenej stratégie štátnej environmentálnej politiky (SŠEP), zhodnocuje dosiahnutie jej krátkodobých a strednodobých cieľov, posudzuje reálnosť ďalších cieľov, v meniacich sa environmentálnych a celkových podmienkach štátu, Európy i sveta. Hlavnou úlohou NEAPII je spresnenie východísk a sformulovanie nových (upravených) cieľov a opatrení na ich realizáciu tak, aby došlo k zjednotenému konceptnému riešeniu environmentálnych problémov pri zohľadnení odvetvových i

regionálnych špecifik.

NEAP II nadväzuje na strednodobé a dlhodobé ciele environmentálnej politiky Slovenskej republiky. Vychádza z potreby vytvárania predpokladov pre udržateľný rozvoj spoločnosti v národnom i medzinárodnom kontexte, ako aj z predpokladov pre naplnenie podmienok umožňujúcich integráciu Slovenskej republiky do európskych a celosvetových štruktúr zameraných na globálnu environmentálnu bezpečnosť a mier vo svete (EÚ, OECD, OSN). Požiadavkou rozvoja spoločnosti smerom k udržateľným trendom rozvoja je uvedenie si, že pokračovanie rozvojových aktivít spoločnosti, sociálny a ekonomický rozvoj, je podmienený stavom životného prostredia a jeho jednotlivých zložiek.

NEAP II sa člení na 10 tematických oblastí, obsahujúcich návrh opatrení investičného, programového, koncepcného, legislatívneho, investičného, administratívneho i výchovno–vzdelávacieho charakteru v prospech zlepšenia životného prostredia a TUR a stanovuje časové a finančné rámce ich realizácie, ako aj zodpovedné subjekty. Dokument bol schválený uznesením vlády SR č. 112/1999.

Koncepcia uplatňovania Agendy 21 a vyhodnocovania ukazovateľov trvalo udržateľného rozvoja v slovenskej republike

Materiál bol schválený uznesením vlády SR. Uznesenie k návrhu uplatňovania Agendy 21 a vyhodnocovania ukazovateľov trvalo udržateľného rozvoja okrem iného ukladá ministrom a vedúcim ostatných ústredných orgánov štátnej správy SR vyhodnocovať podľa určeného gestorstva uplatňovanie kapitol Agendy 21 a ukazovatele trvalo udržateľného rozvoja v SR.

Národná stratégia trvalo–udržateľného rozvoja Slovenskej republiky (NSTUR)

Bola vypracovaná s podporou Rozvojového programu OSN (UNDP) a je zameraná na zlepšenie ekonomických, sociálnych, environmentálnych a inštitucionálnych ukazovateľov trvalo udržateľného rozvoja v SR. Dokument obsahuje rozbor (východiská), orientáciu, zásady, priority a ciele trvalo udržateľného rozvoja Slovenskej republiky. Ciele NSTUR sú určené v troch časových horizontoch (krátkodobé, strednodobé, dlhodobé).

Vyššie uvedené dokumenty „Koncepcia uplatňovania Agendy 21“ a „Národná stratégia trvalo–udržateľného rozvoja Slovenskej republiky“ sú dokumenty strategického nadrezortného významu, ktorých uplatňovanie je potrebné akceptovať pri všetkých aktivitách a rozhodovaniach vrcholnej riadiacej sféry a zabezpečovať pritom priame väzby na príslušné zložky horizontálnej a vertikálnej štruktúry štátu.

Národná stratégia ochrany biodiverzity na Slovensku

Národná stratégia ochrany biodiverzity na Slovensku bola schválená vládou SR a následne odsúhlasená Národnou radou Slovenskej republiky v roku 1997. V Slovenskej republike je platný rad právnych noriem, ktoré upravujú ochranu biodiverzity a jej využívanie. Uvedený dokument vytvára určitú ucelenú koncepciu ochrany biodiverzity, vychádzajúc pri tom zo Štátnej environmentálnej politiky.

Pri implementácii Národnej stratégie ochrany biodiverzity na Slovensku sa musia brať do úvahy nasledovné riadiace princípy:

- „biodiverzita sa musí chrániť v celej šírke – prednostne in – situ,
- umelo vyvolaný úbytok biodiverzity sa musí kompenzovať v najvyššej možnej miere,
- diverzita krajiny sa musí zachovať, aby sa zachovala variabilita foriem života na všetkých úrovniach,

- prírodné zdroje sa musia vždy využívať trvalo udržateľným spôsobom,
- každý musí byť zodpovedný za ochranu biodiverzity a jej trvalo udržateľné využívanie.“

Ochrana biologickej diverzity na všetkých úrovniach je základom pre jej zachovanie a Národná stratégia ochrany biodiverzity na Slovensku pre jej ochranu vytýčila 2č čiasťkových cieľov, ktoré sú zoskupené do okruhov týkajúcich sa:

- ochrany biologickej diverzity,
- trvalo udržateľného využívania,
- všeobecných opatrení na ochranu a trvalo udržateľné využívanie,
- medzinárodnú spoluprácu.

Uplatnenie princípu trvalo udržateľného rozvoja a zlepšenie životného prostredia patrí k základným cieľom Programového vyhlásenia vlády Slovenskej republiky, ktoré okrem iného uvádza, že: „V súlade s celosvetovým trendom vyspelých štátov jedným z rozhodujúcich princípov programu vlády SR je princíp trvalo udržateľného rozvoja, pričom starostlivosť o životné prostredie sa musí stať integrálnou súčasťou každej sféry spoločenského života...“. Právo na ochranu životného prostredia kultúrneho dedičstva je ustanovené aj v ústave Slovenskej republiky (čl. 44).

V súlade s Agendou 21, Stratégiou trvalo udržateľného rozvoja Európskej únie a Národnou stratégiou trvalo udržateľného rozvoja sú definované hlavné ciele v oblasti environmentálnej politiky. Ide predovšetkým o rozvoj dobrovoľných nástrojov environmentálnej politiky, vrátane uprednostňovania výroby a spotreby environmentálne vhodných výrobkov, optimalizáciu priestorového usporiadania a funkčného využívania krajiny, ochranu prírodného a kultúrneho dedičstva, budovanie environmentálneho monitorovacieho a informačného systému, zvyšovanie environmentálneho vedomia obyvateľstva a jeho informovanosť o environmentálnej situácii.

Európsky dohovor o krajine

Európsky dohovor o krajine bol členskými krajinami EÚ podpísaný vo Florencii 20. októbra 2000. Slovenská republika tento dokument prijala v roku 2005.

Cieľom Európskeho dohovoru o krajine je podporiť ochranu, manažment a plánovanie krajiny a organizovať európsku spoluprácu v tejto oblasti. V rámci spoločného záväzku sa každá zmluvná strana zaväzuje:

- a) právne uznať krajinu ako základnú zložku prostredia obyvateľstva, ako vyjadrenie rozmanitosti ich spoločného kultúrneho a prírodného dedičstva a základ ich identity;
- b) zaviesť a realizovať krajinné koncepcie zamerané na ochranu, manažment a plánovanie krajiny prostredníctvom prijatia špecifických opatrení;
- c) zaviesť postupy pre účasť širokej verejnosti, miestnych a regionálnych orgánov a iných strán, ktoré sú zainteresované na definovaní a realizovaní krajinných koncepcií podľa vyššie uvedeného písma b;
- d) integrovať krajinu do svojich regionálnych a územnoplánovacích koncepcií a svojich kultúrnych, environmentálnych, poľnohospodárskych, sociálnych a hospodárskych koncepcií, ako aj do ostatných koncepcií s možným priamym alebo nepriamym vplyvom na krajinu.

Medzi špecifické opatrenia, ku ktorým sa Slovenská republika zaviazala, patria:

1. Zvyšovanie povedomia
2. Výchova a vzdelávanie
3. Identifikácia a hodnotenie
4. Cieľová kvalita krajiny
5. Realizácia

Súčasťou medzinárodného dohovoru je záväzok členských krajín integrovať krajinu do svojich regionálnych a územnoplánovacích koncepcií a svojich kultúrnych, environmentálnych, poľnohospodárskych, sociálnych a hospodárskych koncepcií, ako aj do ostatných koncepcií s možným priamym alebo nepriamym vplyvom na krajinu.

V rámci návrhu KURS 2001 je environmentálna politika štátu zabezpečená aj premietnutím a akceptovaním záverov rôznych čiastkových problémov sektoru životného prostredia celoslovenského ako aj regionálneho významu (napr. Generel NÚSES, RÚSES, Programy odpadového hospodárstva, vodohospodárske plány, projekty ochrany prírody a pod.)

Národný lesnícky program Slovenskej republiky

Národný lesnícky program Slovenskej republiky (NLP SR) rozpracováva a aktualizuje priority lesného hospodárstva, poskytuje rámec pre vymedzenie vplyvov iných sektorov na lesnícku politiku a zvyšovanie povedomia o bývzname lesov pre spoločnosť.

NLP SR definuje týchto päť strategických cieľov:

- podpora ekologického obhospodarovania lesov
- zlepšovanie a ochrana životného prostredia
- zlepšovanie kvality života
- zvyšovanie dlhodobej konkurencieschopnosti
- posilňovanie kooperácie, koordinácie a komunikácie.

V rámci uvedených strategických cieľov definuje 18 priorít a 56 rámcových cieľov.

V nadväznosti na vládou schválený dokument NLP SR sa vypracoval Akčný plán NLP SR, ktorý rozpracováva jeho rámcové ciele na jednotlivé opatrenia.

Vodný plán Slovenska

Vodný plán Slovenska je prvým výstupom implementačného procesu pri zavádzaní spoločnej vodnej politiky členských štátov Európskej únie v Slovenskej republike, v súlade so smernicou Európskeho parlamentu a Rady 2000/60/ES z 23. októbra 2000 ustanovujúcou rámec pre činnosť Spoločenstva v oblasti vodnej politiky (skrátene nazývaná Rámcová smernica o vode/RSV), s cieľom dosiahnuť dobrý stav vôd do roku 2015. Bol schválený vládou SR dňa 10. februára 2010 uznesením vlády SR č. 109/2010 z 10. 2. 2010.

Je to súhrnný dokument vodného plánovania, ktorý pozostáva z plánov manažmentu čiastkových povodí správneho územia povodia Dunaja a správneho územia povodia Visly.

Vodný plán Slovenska je vypracovaný podľa § 14 zákona č. 364/2004 Z. z. o vodách a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov (vodný zákon) v znení neskorších predpisov (do zákona bola transponovaná Rámcová smernica o vode).

Vodný plán Slovenska bol spracovaný v rámci prvého plánovacieho cyklu RSV, ktorý končí v roku 2015. Po roku 2015 budú nasledovať ďalšie dva plánovacie cykly s termínom ukončenia v roku 2021 a 2027.“

3.2. Krajinnno–ekologické podmienky územného rozvoja Slovenska

Krajinnno–ekologické podmienky územného rozvoja predstavujú súbor vlastností

krajiny, pre ktoré možno stanoviť mieru využívania krajiny človekom, za predpokladu zachovania jej trvalo udržateľnej obnoviteľnosti – biodiverzity, prírodných zdrojov, ekologickej stability a ďalších kvalitatívnych a kvantitatívnych vlastností krajiny, ako aj vzájomných väzieb medzi prvkami krajiny. Ako podklad pre hodnotenie podmienok v rámci návrhu KURS sú používané kritériá súboru ekostabilizačných prvkov (prvky ochrany prírody – maloplošné, veľkoplošné, medzinárodné, genofondové plochy fauny a flóry, prvky územného systému ekologickej stability – ÚSES v členení na biocentrá a biokoridory, lesné porasty – ochranné lesy, lesy osobitného určenia, semenné porasty, ekologicky významné prírodné zdroje – geologické, vodné, pôdne a iné, prvky kultúrneho dedičstva) a súboru stresových prvkov v krajine (bodové, líniové a plošné prvky v krajine, ktoré môžu negatívne vplyvať na prírodné zložky krajiny a to tak vo voľnej krajine ako aj v urbanizovanom prostredí – zdroje znečistenia ovzdušia, vôd, pôdy a lesov, poľnohospodárske areály a plochy intenzívnej poľnohospodárskej výroby s hydromelioráciami, zdroje hluku, lokality skládok, líniové bariéry ciest a železníc, silne znečistené vodné toky, rekreačné plochy s negatívnym vplyvom na okolitú krajinu, ťažobné priestory, plochy vodnej a veternej erózie, vojenské výcvikové priestory a iné).

Priemet pozitívnych a negatívnych prvkov v krajine vytvára jej krajinno–ekologický potenciál a limity, ktoré usmerňujú územný rozvoj Slovenska a tým samotné hospodárske využitie krajiny. Úroveň krajinno–ekologických podmienok v rámci KURS je vyjadrená v 3–stupňovom priestorovom členení krajiny na:

Priestor ekologicky hodnotný, ktorého vymedzenie je prevažne v lesnatých horských územiach. Vychádzajúc z geomorfologického členenia územia Slovenska do tohto typu môžeme zaradiť prakticky všetky pohoria Slovenska (nížiny a pahorkatiny zaberajú 29,5 %, kotliny 19 % a pohoria 51,5 % z územia Slovenska). Z nížinných častí do tohto typu možno zaradiť krajinu s komplexmi lesov Záhorskej nížiny ako aj úzke časti krajiny s prevahou lužných lesov pozdĺž najväčších tokov Slovenska. Administratívne sem patria horské časti okresov Trenčianskeho a Žilinského kraja, severné okresy Banskobystrického kraja, okresy Prešovského kraja a západné časti okresov Spišská Nová Ves a Rožňava v Košickom kraji. Okrem výrazného zastúpenia lesov v štruktúre krajiny, v tomto type sa kumuluje súbor ekostabilizačných prvkov (maloplošné a veľkoplošné prvky ochrany prírody, prvky ÚSES, genofondové plochy a pod.). Priestory majú vysoký ekostabilizačný vplyv aj na okolitú urbanizovanú krajinu. Zo súboru stresových faktorov sa v tomto type krajiny nenachádzajú výrazné bodové, líniové alebo plošné zdroje znečistenia pôdy, vody, ovzdušia. Urbanizované celky v krajine majú zväčša charakter rozptýleného osídlenia. Z hľadiska územného rozvoja sú tieto priestory nevhodné pre urbanizáciu z viacerých hľadísk (ochrana prírodných zložiek, morfológia územia, prírodné pomery – geologické, pôdne, klimatické a pod.). V súčasnosti existuje v niektorých priestoroch zvýšený tlak na ich urbanizáciu, súvisiaci predovšetkým s rozvojom zariadení turizmu, dopravy a pod. V ďalších rozvojových úvahách treba mať preto na zreteli, že v týchto územiach nie je žiaduca neprimeraná urbanizácia a to najmä z dôvodu výskytu chránených území, predovšetkým veľkoplošných, kde je prioritou zachovanie charakteristického vzhľadu krajiny so špecifickými formami osídlenia.

Priestor ekologicky štandardný, charakterizovaný prelínaním súboru ekostabilizačných a stresových prvkov. V type krajiny prevažuje zväčša vidiecky typ osídlenia s prevahou poľnohospodárskeho využitia územia s menšími komplexmi lesov. Do tohto typu priestoru možno zaradiť aj územia intenzívne využívaných hospodárskych lesov. V krajine sú zastúpené plochy nelesnej drevinnej vegetácie, trvalé kultúry, menej plôch chránených území, potenciálnych prvkov ÚSES a plôch genofondu. V priestore sa jednotlivo uplatňujú bodové, líniové a plošné prvky súboru stresových faktorov. Vychádzajúc z geomorfologického členenia územia možno do

tohto typu krajiny zaradiť najmä pahorkatinné časti územia (s výnimkou Podunajskej pahorkatiny), podhorské časti kotlín, medzihoria, brázdy a doliny vrchovín a pohorí. Administratívne sem patria časti okresov Trenčianskeho kraja (Myjava, Nové Mesto nad Váhom, Púchov, Považská Bystrica), nižšie položené časti okresov Žilinského kraja (Čadca, Bytča, Dolný Kubín, Liptovský Mikuláš), južné okresy Banskobystrického kraja (Veľký Krtíš, Detva, Poltár, Lučenec) a nižšie položené časti okresov Prešovského kraja (Stará Ľubovňa, Bardejov, Svidník, Vranov nad Topľou). Z hľadiska územného rozvoja je v tomto type priestoru urbanizácia čiastočne limitovaná morfológiou terénu (bariéry v jednom smere sú však zväčša voľnejšie) a prírodnými pomermi (geologickými, pôdnymi, hydrologickými). V priestore je možný ďalší rozvoj vidieckeho osídlenia smerom k vytváraniu líniových, avšak vzájomne izolovaných mestských aglomerácií s prevažne poľnohospodárskym (lúky, pasienky, trvalé kultúry a pod.) využitím krajiny. Územný rozvoj v zmysle TUR územia si vyžaduje čiastočnú biologickú a technickú revitalizáciu krajiny. Vhodný územný rozvoj priestoru sa môže postupne prejaviť v eliminácii neželaných stresových prvkov.

Priestor ekologicky narušený charakterizovaný silnou urbanizáciou krajiny (prevažne mestský typ osídlenia s intenzívnym poľnohospodárskym využitím krajiny). Z ekostabilizačných prvkov sa v tomto type priestoru nachádzajú len izolované areály maloplošných chránených území, prvkov ÚSES zväčša lokálneho významu a minimum plôch genofundu. Plochy lesov v rozsiahlych častiach krajiny absentujú, nízkym podielom sú zastúpené prvky nelesnej drevinnej vegetácie. Prevalu nadobúdajú bodové, líniové a plošné prvky súboru stresových faktorov, ktorých vplyv sa často nepriaznivo prejavuje v okolitej, ekologicky hodnotnejšej krajine. Biotické prvky krajiny sú tak silno pozmenené a pod neustálym tlakom stresových prvkov. Vychádzajúc z geomorfologického členenia územia možno do tohto typu priestoru zaradiť prevažnú časť nížin Slovenska, intenzívne poľnohospodársky využívané pahorkatiny a silne urbanizované časti kotlín. Z administratívneho členenia do tohto typu priestoru možno zaradiť okresy Bratislavského, Trnavského a Nitrianskeho kraja (s výnimkou ich hornatých častí), centrálnu časť okresu Trenčín, Partizánske, a Bánovce nad Bebravou v Trenčianskom kraji, centrálnu časť okresu Žilina, Martin, Ružomberok, Liptovský Mikuláš, Dolný Kubín, Námestovo a Tvrdošín v Žilinskom kraji, centrálnu časť okresov Žiar nad Hronom, Zvolen, Banská Bystrica, Lučenec, Rimavská Sobota a Revúca v Banskobystrickom kraji, najnižšie položené časti okresov Poprad, Kežmarok, Levoča, , Prešov, Vranov nad Topľou a Humenné v Prešovskom kraji, časť okresu Spišská Nová Ves, centrálna časť okresu Rožňava, Košice a Košice-okolie a rovinatú časť okresov Trebišov, Michalovce a Sobrance v Košickom kraji. Z hľadiska územného rozvoja týchto priestorov sú limitujúcim prvkami ochranné pásma prírodných zložiek krajiny (najmä vody, pôdy) a často aj samotné stresové prvky v území. Urbanizácia je charakterizovaná silným zastúpením mestských centier, pričom ich vplyv v závislosti od ich veľkosti často zasahuje aj vidiecke osídlenie. V tomto type priestoru je možný predpoklad súvislého osídlenia územia s intenzívnym poľnohospodárskym využívaním krajiny. V kotlinách je územný rozvoj limitovaný ich únosnosťou a prahovými ekologickými bariérami. Tieto časti priestoru sú územne navzájom izolované. Priestory si vyžadujú výraznú revitalizáciu krajiny, ktorá zmierni alebo úplne odstráni vplyv stresových prvkov v území.

4. Demografický stav a tendencie vývoja obyvateľstva

4.1. Stav a tendencie vývoja obyvateľstva v Slovenskej republike

4.1.1. Vývoj počtu obyvateľov v SR v rokoch 1991– 2008

Počet obyvateľov SR sa v intercenzálnom období 1991-2001 zvýšil o 105 120 osôb, t.j. o 1,99 %. Priemerný ročný nárast v rokoch 1991– 2001 bol 10,5 tis. osôb, čo je relatívne nízke v porovnaní s obdobím 1980– 1991, keď priemerný ročný prírastok bol 25,7 tis. osôb, resp. s obdobím 1970– 1980, keď priemerný ročný prírastok bol až 45,4 tis. osôb.

Vývoj počtu obyvateľov Slovenska v rokoch 1991 – 2008 predstavuje nasledujúca tabuľka.

Vývoj počtu obyvateľov Slovenskej republiky v rokoch 1991 – 2008

rok	počet obyvateľov
1991 (3.3., SLDB)	5 274 335
1992, 31.12.	5 314 155
1993, 31.12.	5 336 455
1994, 31.12.	5 356 207
1995, 31.12.	5 367 790
1996, 31.12.	5 378 932
1997, 31.12.	5 387 650
1998, 31.12.	5 393 382
1999, 31.12.	5 398 657
2000, 31.12.	5 402 547
2001 (26.5., SODB)	5 379 455
2002, 31.12.	5 379 161
2003, 31.12.	5 380 053
2004, 31.12.	5 384 822
2005, 31.12.	5 389 180
2006, 31.12.	5 393 637
2007, 31.12.	5 400 998
2008, 31.12.	5 412 254
2009, 31.12.	5 424 925
2010, 31.12.	5 435 273

Zdroj: SLDB 1991, SODB 2001, ŠÚ SR, r. 1992-2000 a 2002-2010 – ŠÚ SR

4.1.2. Trendy v demografickom správaní obyvateľstva SR v rokoch 1991, 2001 a 2008

Vývoj obyvateľstva v Slovenskej republike v rokoch 1991– 2005 potvrdil tendencie spomaľovania reprodukcie obyvateľstva. Pokračuje transformácia demografického správania sa v nových spoločenských, ekonomických a sociálnych podmienkach. Postupne sa opúšťa predchádzajúci model sobášnosti, pôrodnosti a plodnosti žien, takže hodnotami reprodukčných charakteristík sa SR dostáva na úroveň priemeru západoeurópskych krajín.

Obdobie rokov 2001-2008 možno v kontexte vývoja počtu obyvateľstva a jeho prírastkov rozdeliť do dvoch etáp. Prvú etapu predstavujú roky 2001-2003, keď Slovensko zaznamenávalo prirodzený úbytok obyvateľstva. K celkovému úbytku obyvateľstva ale nedošlo, pretože prírastky sťahovaním dokázali vykompenzovať prirodzené úbytky. Druhá etapa začala od roku 2004. Je pre ňu typický prirodzený prírastok aj prírastok sťahovaním, avšak po celé obdobie je migračné saldo podstatne vyššie než prirodzený prírastok, takže celkový prírastok je z väčšej časti tvorený prírastkom sťahovaním.

V roku 1991 (stav k 1.7.) sa počet obyvateľov SR zvýšil prirodzenou menou o 23 951 osôb (prirodzený prírastok 4,6 na 1 000 obyv.), v roku 2001 už v rámci prirodzeného pohybu obyvateľstva bol zaznamenaný úbytok 844 osôb, čo je v relatívnom vyjadrení -0,2 na 1 000 obyvateľov. Od roku 2004, keď bol v rámci prirodzeného pohybu obyvateľstva zaznamenaný prírastok 1 895 osôb (0,4 na 1 000 obyvateľov) stúpol prirodzený prírastok do roku 2008 až na hodnotu 4 196 osôb, čo v relatívnom vyjadrení predstavuje +0,8 osôb na 1 000 obyvateľov.

Saldo sťahovania dosahovalo v roku 1991 mínusové hodnoty (-1,8/1 000 obyv.) a postupne sa menilo na kladné hodnoty – v roku 2001 0,2 na 1 000 obyv., v roku 2004 0,5 na 1 000 obyvateľov a v roku 2008 1,3 na 1 000 obyvateľov.

Celkový vývoj početnosti populácie Slovenskej republiky závisí od úrovne prírastkov, resp. úbytkov jednak prirodzenou obmenou (živonarodení a zomretí), a jednak zahraničnou migráciou. V roku 1991 celkový prírastok počtu obyvateľov bol 24 166 osôb (4,5 na 1 000 obyv.), v roku 2001 bol už len 168 osôb (0,03 na 1 000 osôb). Od tohto roku sledujeme zvyšovanie jeho hodnôt. V roku 2008 sa v dôsledku výrazného zvýšenia prirodzeného prírastku zvýšil aj celkový prírastok a predstavoval 11 256 osôb (2,1 na 1 000 osôb).

4.1.3. Zmeny vo vekovom zložení obyvateľstva SR

Pri pokračujúcom zhoršovaní reprodukčných charakteristík, t.j. pri dlhodobom znižovaní počtov narodených detí a so zmenami v úmrtnosti obyvateľstva, dochádza k zmenám v štruktúre vekového zloženia. Postupne sa znižuje počet a podiel detí do 15 rokov a pribúda počet a podiel osôb v poproduktívnom veku. Taktiež narastá počet a podiel osôb v produktívnom veku.

Štruktúra obyvateľstva SR podľa základných vekových skupín (abs., rel.)

vek	3.3. 1991 (SLDB)		26.5. 2001 (SODB)		31.12. 2008	
predproduktívny	1 313 961	24,9	1 015 493	18,9	836 069	15,4
produktívny	3 046 154	57,8	3 349 231	62,2	3 459 211	63,9
poproduktívny	914 220	17,3	1 014 731	18,9	1 116 974	20,7

Zdroj: Štatistický lexikón obcí Slovenskej republiky 1992, SODB 2001, ŠÚ SR, r. 2008 – ŠÚ SR

Pozn.: predproduktívny vek - 0 – 14 rokov

produktívny vek - 15 – 59 rokov muži, 15 – 54 rokov ženy

Znižovaním detskej zložky v celkovej štruktúre obyvateľstva a s rastom počtu osôb v poproduktívnej zložke Slovenská republika pomerne rýchlo nadobúda rysy populácie západoeurópskeho typu so všetkými dôsledkami spojenými so starnutím obyvateľstva na ekonomiku a sociálnu situáciu. V roku 2008 pokračovalo znižovanie podielu detskej zložky obyvateľstva (0 – 14 -roční) na hodnotu 15,4 %. Kým pred 40 rokmi sa podiel tejto skupiny obyvateľstva pohyboval okolo 30 %, do roku 2000 klesol na 20 % a od roku 2001 je pod hodnotou 20 % a neustále klesá. Počet osôb v produktívnom veku sa zatiaľ zvyšuje, index rastu 2008/2001 bol 103,28 % tzn., že počet osôb tejto skupiny sa za obdobie 2001 – 2008 zvýšil o 3,3 %. Ku koncu roka 2008 bolo 3,5 mil. osôb v produktívnom veku, ktoré tvorili 63,9 % obyvateľov Slovenska. K zmenám dochádza i u obyvateľstva v poproduktívnom veku. Ide o trend rastu (IR poproduktívneho obyvateľstva 2008/2001 bol 110,08 %), ktorý sa pri nezmenených úmrtnostných pomeroch bude zrýchľovať, pretože sa do tejto skupiny postupne začnú presúvať početne silné generácie 50. rokov. V roku 2008 podiel tejto vekovej kategórie na obyvateľstve Slovenska predstavoval 20,7 %.

Priemerný vek obyvateľov Slovenskej republiky dosiahol v roku 2008 38,3 rokov, čo je doterajšie maximum. Oproti roku 2001 sa zvýšil o viac než dva roky. Priemerný vek u mužov je 36,6 rokov a u žien 39,8 rokov. V roku 2001 (pri SODB) bol priemerný vek mužskej časti populácie 34,5 rokov a ženskej časti 37,6 rokov. Index starnutia, ako pomer poproduktívnej a detskej zložky obyvateľstva, sa na Slovensku dlhodobo zvyšuje. V roku 2008 dosiahol hodnotu 133,60, kým v roku 2001 to bolo 99,92 a v roku 1991 len 69,58.

V najnovších štatistikách sa menia hranice hlavných vekových skupín v dôsledku toho, že sa zohľadňuje predĺžený produktívny vek a neskorší odchod do dôchodku.

Uvádzajú sa nasledujúce vekové skupiny:

- predproduktívny vek - 0 - 14 rokov
- produktívny vek - 15 - 64 rokov
- poproduktívny vek - 65 a viac rokov

Prehľad o skladbe vekovej štruktúry obyvateľstva Slovenska v roku 2008 podľa metodiky EÚ uvádzame v tabuľke nižšie.

Veková štruktúra obyvateľstva SR podľa ekonomických vekových skupín v roku 2008 (metodika EÚ)

vek	stav k 31.12. 2008	
predproduktívny	836 069	15,4
produktívny	3 921 880	72,5
poproduktívny	654 305	12,1

Zdroj: ŠÚ SR, 2009

4.1.4. Vývoj počtu obyvateľov v krajoch SR v rokoch 1991, 2001, 2008

V jednotlivých krajoch SR sa dynamika počtu obyvateľov v rokoch 1991, 2001, 2008 vyvíjala diferencovane.

Počet obyvateľov v krajoch SR v roku 1991, 2001 a 2008

územie	počet obyvateľov			prírastok (úbytok)		index rastu	
	1991 (3.3., SĽDB)	2001 (26.5., SODB)	2008 (31.12.)	1991 - 2001	2001 - 2008	2001/1991	2008/2001
Bratislavský kraj	606 351	599 015	616 578	-7 336	17 563	98,79	102,93
Trnavský kraj	541 992	551 003	559 934	9 011	8 931	101,66	101,62

Trenčiansky kraj	600 575	605 582	599 859	5 007	-5 723	100,83	99,05
Nitriansky kraj	716 846	713 422	706 375	-3 424	-7 047	99,52	99,01
Žilinský kraj	668 771	692 332	696 347	23 561	4 015	103,52	100,58
Banskobystrický kraj	659 320	662 121	653 697	2 801	-8 424	100,42	98,73
Prešovský kraj	739 264	789 968	803 955	50 704	13 987	106,86	101,77
Košický kraj	741 216	766 012	775 509	24 796	9 497	103,35	101,24
SR	5 274 335	5 379 455	5 412 254	105 120	32 799	101,99	100,61

Zdroj: SLDB 1991, SODB 2001, SU SR, r. 2008 –SU SR

4.1.5. Demografická charakteristika krajov SR

Celkové tendencie demografického správania sa obyvateľstva, ako sú uvedené za Slovensko ako celok, sa premietajú aj do jednotlivých krajov SR. Podrobnejší prehľad základných demografických charakteristík, akými sú prirodzený prírastok (úbytok), prírastok (úbytok) sťahovaním a celkový (úbytok) prírastok v relatívnom vyjadrení na 1 000 obyvateľov, bližšie ozrejmujú diferencie medzi krajmi SR. Údaje za kraje SR sú uvedené za roky 2001 a 2008.

Ukazovatele demografickej charakteristiky vykazujú za obdobie rokov 2001-2005 nárast, a to tak prirodzených ako aj migračných prírastkov obyvateľstva. Platí to v rámci celého Slovenska, ale aj v prípade väčšiny krajov SR.

V súčasnosti možno jednotlivé kraje rozdeliť podľa vývoja prirodzeného pohybu na tri základné typy. Prešovský, Košický a Žilinský kraj sú krajmi s kontinuálnym prirodzeným prírastkom. Trnavský, Trenčiansky, Nitriansky a Banskobystrický kraj zaznamenávajú v celom sledovanom období prirodzený úbytok obyvateľstva a Bratislavský kraj tvorí tretí typ, v ktorom od roku 2002 mali hodnoty prirodzeného úbytku klesajúci trend a od roku 2006 sa zaznamenáva opäť prirodzený prírastok.

Prirodzený prírastok na 1 000 obyvateľov sa v SR zvýšil v priemere z -0,16/1 000 obyvateľov v roku 2001 na 0,78/1 000 oby. v roku 2008.

V jednotlivých krajoch je hodnota tohto ukazovateľa rôznorodá. V mínusových hodnotách vykazujú prirodzený prírastok na 1 000 obyvateľov 4 kraje, a to: Trnavský (-0,20 v roku 2008, -1,54 v roku 2001), Trenčiansky (-0,77 v roku 2008, -1,08 v roku 2001), Nitriansky (-2,20 v roku 2008, -3,08 v roku 2001) a Banskobystrický kraj (-0,98 v roku 2008, - 1,86 v roku 2001).

Kladné hodnoty prirodzených prírastkov vykazujú ostatné 4 kraje: Bratislavský (1,71 v roku 2008, -1,57 v roku 2001), Žilinský (0,87 v roku 2008, 0,91 v roku 2001), Prešovský (4,06 v roku 2008, 3,88 v roku 2001) a Košický kraj (2,63 v roku 2008, 1,73 v roku 2001).

Demografické charakteristiky krajov SR na 1 000 obyvateľov rokoch 2001 a 2008

územie	rok	prirodzený prírastok (úbytok)	prírastok (úbytok) sťahovaním	celkový prírastok (úbytok)
Bratislavský kraj	2001	-1,57	2,00	0,44
	2008	1,71	7,62	9,33
Trnavský kraj	2001	-1,54	1,39	-0,15
	2008	-0,20	5,18	4,98
Trenčiansky kraj	2001	-1,08	-0,65	-1,73
	2008	-0,77	0,81	0,05
Nitriansky kraj	2001	-3,08	0,64	-2,44
	2008	-2,20	1,66	-0,54
Žilinský kraj	2001	0,91	-0,49	0,43

územie	rok	prírodný prírastok (úbytok)	prírastok (úbytok) sťahovaním	celkový prírastok (úbytok)
	2008	0,87	0,06	0,93
Banskobystrický kraj	2001	-1,86	0,05	-1,81
	2008	-0,98	-0,51	-1,48
Prešovský kraj	2001	3,88	-0,79	3,09
	2008	4,06	-1,55	2,51
Košícký kraj	2001	1,73	-0,11	1,62
	2008	2,63	-0,82	1,81
Slovenská republika	2001	- 0,16	0,19	0,03
	2008	0,78	1,31	2,08

Zdroj: Vývoj obyvateľstva v Slovenskej republike 2008, ŠÚ SR

Čo sa týka sťahovania obyvateľov, najziskovejšími kraji sú Bratislavský a Trnavský kraj. Ide o kraje, v ktorých sa napriek prirodzenému úbytku zvyšoval počet obyvateľov a ktoré majú výrazné kladné saldo sťahovania. V roku 2008 sa k tejto skupine pričlenil aj Trenčiansky kraj. Nitriansky kraj dosahuje tiež kladné saldo sťahovania, ktoré však nedokáže kompenzovať straty z prirodzeného úbytku obyvateľstva. Žilinský kraj má prírastky z prirodzeného pohybu a od roku 2005 aj zo sťahovania. Banskobystrický kraj má straty z obidvoch druhov pohybu obyvateľstva. V Košickom a Prešovskom kraji prirodzený prírastok kompenzuje straty spôsobované vysťahovávaním obyvateľstva. S výnimkou Banskobystrického a Nitrianskeho kraja teda všetky ostatné kraje zaznamenali v roku 2008 celkový prírastok počtu obyvateľstva.

Prírastok sťahovaním na 1 000 obyvateľov sa za celú SR zvýšil z hodnoty 0,19 v roku 2001 na 1,31 v roku 2008.

Mínusové hodnoty salda sťahovania na 1 000 obyvateľov dosahujú 3 kraje: Banskobystrický (-0,51 v roku 2008, 0,05 v roku 2001), Prešovský (-1,55 v roku 2008, -0,79 v roku 2001) a Košícký kraj (-0,82 v roku 2008, -0,11 v roku 2001).

Plusové saldá sťahovania zaznamenali kraje Bratislavský (7,62 v roku 2008, 2,00 v roku 2001), Trnavský (5,18 v roku 2008, 1,39 v roku 2001), Trenčiansky (0,81 v roku 2008, -0,65 v roku 2001), Nitriansky (1,66 v roku 2008, 0,64 v roku 2001) a Žilinský kraj (0,06 v roku 2008, -0,49 v roku 2001).

Celkové prírastky počtu obyvateľov v jednotlivých krajoch sú vytvárané jednak prirodzenými prírastkami, jednak saldom migrácie. V Slovenskej republike bol celkový prírastok na 1 000 obyvateľov v roku 2001 0,03 osôb. Do roku 2008 sa zvýšil na 2,08 osôb/1 000 obyvateľov.

Mínusové hodnoty celkového prírastku na 1 000 obyvateľov dosahujú v roku 2008 len 2 kraje: Banskobystrický (-1,48 v roku 2008, -1,81 v roku 2001) a Nitriansky kraj (-0,54 v roku 2008, -2,44 v roku 2001).

Plusové hodnoty celkového prírastku na 1 000 obyvateľov dosahujú v roku 2008 kraje Bratislavský (9,33 v roku 2008, 0,44 v roku 2001), Trnavský (4,98 v roku 2008, -0,15 v roku 2001), Trenčiansky (0,05 v roku 2008, -1,73 v roku 2001), Žilinský (0,93 v roku 2008, 0,43 v roku 2001), Prešovský (2,51 v roku 2008, 3,09 v roku 2001) a Košícký (1,81 v roku 2008, 1,62 v roku 2001).

4.1.6. Národnostná štruktúra

Národnosť je v Slovenskej republike zisťovaná pri sčítaniach obyvateľov, ktoré sa vykonávajú v desaťročných intervaloch, na základe uvedenia národnosti podľa

vlastného presvedčenia.

V roku 2001 SODB zistilo, že početne najväčšou národnostnou skupinou je slovenská národnosť (4 614,9 tis. obyvateľov, t. j. 85,8 % obyvateľstva SR). K maďarskej národnosti sa prihlásilo 520,5 tis. osôb, t. j. 9,7 %, k rómskej 89,9 tis. osôb, t. j. 1,7 %, k českej, moravskej a sliezskej národnosti 44,6 tis. osôb, t. j. 0,8 %, k rusínskej 24,2 tis. osôb, t. j. 0,4 %, k ukrajinskej 10,8 tis. osôb, t. j. 0,2 % z počtu obyvateľov SR. Ostatné a nezistené národnosti tvorili 1,4 %.

V roku 1991 Sčítanie ľudu, domov a bytov prvý krát zaviedol inštitút rómskej národnosti. K nej sa však prihlásilo iba cca 1/3 Rómov (75 802 osôb, t. j. 1,4 % obyvateľstva SR), zatiaľ čo v roku 1989 Ministerstvo práce a sociálnych vecí udávalo, že v SR žije 253,9 tis. Rómov. Pri SODB 2001 sa k rómskej národnosti prihlásilo 89,9 tis. Rómov, t. j. 1,7 % obyvateľstva SR.

Demografická štatistika aktualizuje dáta ohľadom štruktúry obyvateľov podľa národnosti na základe bilancovania pohybu obyvateľstva podľa štatistických hlásení o narodeniach, úmrtiach a sťahovaní. Porovnateľnosť je ovplyvnená možnosťou voľby určitej národnosti. Národnosť narodených detí je odvodzovaná od národnosti matky.

V štruktúre obyvateľov podľa národnosti nedošlo k 31.12. 2008 oproti roku 2001 (SODB) k výraznejším zmenám. Slovenská národnosť tvorí 85,3 %, maďarská 9,5 %, rómska 1,9 % a ostatné národnosti dosahujú podiely nižšie než 1 %.

Zloženie obyvateľov SR podľa národnosti v roku 1991, 2001 a 2008

národnosť	1991 (3.3., SĽDB)		2001 (26.5., SODB)		2008 (31.12.)	
	osoby (v tis.)	%	osoby (v tis.)	%	osoby (v tis.)	%
slovenská	4 519,3	85,69	4 614,9	85,79	4 617,0	85,31
maďarská	567,3	10,75	520,5	9,68	513,6	9,49
rómska	75,8	1,44	89,9	1,67	104,0	1,92
česká, moravská, sliezska	59,3	1,12	44,6	0,83	50,7	0,94
rusínska	17,2	0,33	24,2	0,45	24,0	0,44
ukrajinská	13,3	0,25	10,8	0,20	11,7	0,22
ostatné, nezistené	22,1	0,42	74,5	1,39	91,2	1,69
spolu	5 274,3	100,00	5 379,5	100,00	5 412,3	100,00

Zdroj: SĽDB 1991, SODB 2001, Bilancia pohybu obyvateľstva v Slovenskej republike podľa národnosti 2008, SU SR

4.1.7. Vzdelanostná štruktúra

Podobne ako údaje o národnostnej štruktúre, aj údaje o vzdelanostnej štruktúre sa zisťujú iba pri Sčítaní ľudu. Relatívne údaje o vzdelanostnej úrovni obyvateľstva sa rátajú z počtu obyvateľov nad 16 rokov (pri SĽDB 1991 to bolo z počtu obyvateľov nad 15 rokov).

V Slovenskej republike malo z počtu obyvateľov nad 15 rokov podľa Sčítania ľudu z roku 1991 7,8 % vysokoškolské vzdelanie, 24,3 % úplné stredoškolské vzdelanie, 2,8 % stredné bez maturity, 25,4 % učňovské vzdelanie, 38,1 % základné vzdelanie a 1,6 % bolo bez vzdelania alebo bez udania vzdelania. Podľa Sčítania obyvateľov, domov a bytov z roku 2001 malo z počtu obyvateľov nad 16 rokov 9,85 % vysokoškolské vzdelanie, 32,05 % úplné stredoškolské vzdelanie s maturitou, 29,40 % stredné a učňovské bez maturity, 26,35 % základné vzdelanie a 2,35 % bolo bez vzdelania alebo bez udania vzdelania.

Vzdelanostná štruktúra obyvateľstva v roku 1991 a 2001

rok	vzdelanie obyvateľov (%)					
	základné	učňovské a stredné bez maturity	učňovské a stredné s maturitou	vysokoškolské	bez vzdelania a bez udania vzdelania	spolu
1991 ^{/1}	38,20	28,15	24,33	7,75	1,57	100,00
2001 ^{/2}	26,35	29,40	32,05	9,85	2,35	100,00

Zdroj: SLDB 1991, SODB 2001, ŠÚ SR

Pozn.: /1 obyvateľstvo nad 15 rokov

/2 obyvateľstvo nad 16 rokov

4.2. Výhľadový počet obyvateľov SR do roku 2025

4.2.1. Demografické projekcie

Analýzy populačného vývoja poukazujú na skutočnosť, že na konci 80. a na začiatku 90. rokov dvadsiateho storočia sa zmenili dlhodobé demografické trendy a populácia Slovenskej republiky postupne prešla na nový model reprodukčného správania. Jeho typickými znakmi sú pokles sobášnosti, rast rozvodovosti, znižovanie pôrodnosti, plodnosti a rast strednej dĺžky života. Táto zmena, označovaná tiež ako druhý demografický prechod, viedla až k tomu, že sa populácia Slovenska dostala pod úroveň jednoduchšej reprodukcie. To znamená, že súčasná úroveň pôrodnosti nestačí populáciu obnovovať. Tieto javy demografického správania sa obyvateľstva sú do značnej miery ovplyvňované ekonomickým a sociálnym prostredím, ktoré sa v čase významných ekonomických zmien nedajú vždy presne predvídať, a jednak zmenami v hodnotovej hierarchii jednotlivcov. Relatívne jednoduchý reprodukčný proces populácií je teda značne ovplyvňovaný faktormi aktuálne pôsobiace v ekonomickom, kultúrnom a geografickom prostredí jednotlivca.

V demografickom vývoji Slovenska v roku 2008 je najpozitívnejším prvkom relatívne výraznejšie zvýšenie počtu živo narodených detí, ktoré sa dostalo na úroveň roku 1998. Zatiaľ nie je jasné, či ide o výkyv alebo trend, ktorým budúci demografický vývoj pôjde.

Štatistický úrad Slovenskej republiky v spolupráci s Výskumným demografickým centrom pri INFOSTAT-e vypracoval v roku 2002 (október) prognózy vývoja obyvateľstva za Slovenskú republiku s časovým horizontom do roku 2025 – „Prognóza vývoja obyvateľstva v Slovenskej republike do roku 2025“.

Publikácia obsahuje variantné prognózy vývoja obyvateľstva Slovenskej republiky za výhľadové obdobie rokov 2002-2025, vrátane migrácie v členení podľa pohlavia, 5-ročných vekových kategórií a jednotiek veku. V publikácii sú uvedené tiež hlavné vekové skupiny, reprodukčné charakteristiky, ako aj niektoré ďalšie vybrané prepočtové ukazovatele (napr. stredná dĺžka života pri narodení podľa pohlavia, úhrnná plodnosť žien, index starnutia a priemerný vek). Východiskovými údajmi pre výpočet prognóz boli počty obyvateľstva podľa pohlavia a jednotiek veku k 31.12. 2001 už po zohľadnení výsledkov SODB z 26.5. 2001.

Nové prognózy vývoja obyvateľstva za SR sú spracované v troch variantoch (nízky, stredný, vysoký) líšiacich sa scenárom očakávaného vývoja reprodukčných ukazovateľov a migrácie. Kombináciou parametrov jednotlivých procesov (plodnosť, úmrtnosť a migrácia) sa získali scenáre predpokladaného vývoja obyvateľstva vo všetkých troch variantoch.

Podľa najpravdepodobnejšieho stredného variantu sa predpokladá, že Slovensko by malo mať do roku 2025 zhruba 5,199 mil. obyvateľov. V porovnaní so súčasným počtom obyvateľov (k 31.12. 2008 - 5,412 mil. obyvateľov) je to o cca 213 tisíc osôb

menej. Podľa nízkeho variantu by malo mať Slovensko v roku 2025 cca 5,096 mil. obyvateľov a podľa vysokého variantu 5,335 mil. obyvateľov.

Z hľadiska vekovej štruktúry bude pre celé prognózované obdobie charakteristický proces starnutia obyvateľstva (teda pokles detskej zložky a rast podielu obyvateľstva nad 65 rokov). Zmenami v priebehu prognózovaného obdobia by prešla aj početnosť podstatnej časti ekonomicky činného obyvateľstva vo veku 15-64 rokov, ktorých podiel by sa vo všetkých troch variantoch postupne znižoval v dôsledku prechodu početných populačných ročníkov do poproduktívneho veku.

Podiel detí vo veku 0 – 14 rokov sa podľa predpokladov stredného variantu prognózy zníži do roku 2025 zo súčasných 15,4 % na 12,6 %. Počet ľudí starších ako 65 rokov sa zvýši zo súčasných 12,1 % na 20,1 %.

Priemerný vek žien pri pôrode sa posunie z dnešných 27,5 rokov na 28,5 rokov a najvyššia plodnosť sa posunie do vekových skupín 25 až 29 ročných žien. Ďalej sa predpokladá, že plodnosť vo veku 20-24 rokov a 35-39 rokov sa postupne vyrovná.

Vzhľadom na výrazne odlišné reprodukčné správanie obyvateľov rómskej národnosti v porovnaní s ostatným obyvateľstvom a tiež pre jeho nízku životnú úroveň vypracovalo Výskumné demografické centrum pri INFOSTAT-e „Prognózu vývoja rómskeho obyvateľstva v SR do roku 2025“ (november 2002), takisto v troch variantoch. Prognóza predpokladá rast počtu Rómov z odhadovaných cca 380 tis. ku koncu roka 2001 na približne 520 tis. Rómov, čo predstavuje prírastok oproti roku 2001 zhruba 140 tis. osôb (37 %). Podiel Rómov v populácii SR by sa tak zvýšil zo 7,2 % na 9,6 % v roku 2025.

V novembri 2002 spracovalo Výskumné demografické centrum pri INFOSTAT-e prácu „Prognóza vývoja obyvateľstva SR do roku 2050“.

Hlavné závery tejto práce sú zhrnuté takto:

- V prvej polovici 21. storočia sa bude znižovať celkový prírastok obyvateľstva a obyvateľstvo bude starnúť.
- Celkový prírastok obyvateľstva bude s najväčšou pravdepodobnosťou ešte nejaké obdobie stagnovať a v priebehu 15-20 rokov začne obdobie trvalejšieho úbytku obyvateľstva, ktoré sa zastaví najskôr ku koncu storočia.
- V roku 2050 sa predpokladá, že Slovensko bude mať 4 880 189 obyvateľov (stredný variant), k roku 2100 je reálny pokles počtu obyvateľov SR až na hranicu 4 miliónov osôb.
- Proces starnutia obyvateľstva sa bude v najbližších desaťročiach zrýchľovať

Prognóza do roku 2050 bola ďalej rozpracovaná tým istým pracoviskom (VDC, INFOSTAT) do podrobnosti jednotlivých okresov s časovým horizontom do roku 2025. Autorov viedla snaha regionálne diferencovať prognózu demografického vývoja. Práca „Prognóza vývoja obyvateľstva v okresoch SR do roku 2025“ bola spracovaná v novembri 2004. Na výpočet regionálnej prognózy obyvateľstva do roku 2025 bola použitá komponentná metóda. Východiskovým údajom prognózy bol počet a veková štruktúra obyvateľstva v okresoch SR k 31.12. 2002. Jednotlivým okresom boli priradené prognostické scenáre, ktoré vznikli ako kombinácia rôznych variantov vývoja plodnosti, úmrtnosti a migrácie do roku 2025. Za každý okres a za každý rok prognózovaného obdobia bola spracovaná podrobná veková štruktúra, bilancia obyvateľstva a základné demografické charakteristiky. Pre potreby prognózy vývoja obyvateľstva v okresoch SR do roku 2025 bolo spracovaných 10 variantov vývoja plodnosti, po 7 variantov vývoja mužskej a ženskej úmrtnosti a 7 variantov vývoja migrácie.

Prognóza potvrdila známe rozdelenie Slovenska na progresívny sever a východ a

regresívny juh a západ. Zatiaľ čo väčšina okresov v žilinskom, prešovskom a košickom regióne zaznamenáva prírastky obyvateľstva prakticky počas celého prognózovaného obdobia a veková štruktúra v týchto regiónoch zostáva relatívne mladá, okresy na strednom, južnom a západnom Slovensku zaznamenávajú väčšinou úbytok obyvateľstva a proces starnutia obyvateľstva je v pokročilejšom štádiu.

Publikácia „Prognóza vývoja obyvateľstva v Slovenskej republike do roku 2025“ (ŠÚ SR, október 2002) vznikala v čase, keď sa menili viaceré demografické trendy a predovšetkým sa začal otáčať nepriaznivý trend poklesu plodnosti. „Bod zlomu“ bolo v dobe vzniku prognózy ťažké predpokladať a odhadnúť jeho intenzitu. Približne päť rokov po oficiálnom publikovaní tejto prognózy vznikla upravená – aktualizovaná verzia stredného scenára prognózy, ktorý sa zvyčajne považuje za najviac pravdepodobný.

Aktualizovaná prognóza (VDC, INFOSTAT, november 2007) vychádza z vekovej štruktúry obyvateľstva k 31.12. 2001 a následný vývoj k 31.12. 2006 predstavujú oficiálne údaje zo štatistiky pohybu obyvateľstva. Od tohto dátumu sú už prezentované odhadované, aktualizované parametre a výsledky. Aj aktualizácia tak v podstate vychádza zo Sčítania obyvateľov, domov a bytov uskutočneného 26.5. 2001 a prepočítaného na koncový stav tohto roku. V prognóze spracovanej klasickou kohortne-komponentnou metódou je za každý rok prognózovaného obdobia (2007-2025) uvedená podrobná veková štruktúra podľa pohlavia, bilancia pohybu obyvateľstva a ďalšie základné demografické charakteristiky.

V závere práce sa konštatuje, že obdobie najbližších 20 rokov bude charakterizované kontinuálnym pokračovaním populačného starnutia pri zachovaní relatívne stabilného počtu obyvateľov. Za horizontom prognózy, teda po roku 2025, sa procesy úbytku ako aj starnutia obyvateľstva začnú výrazne zrýchľovať.

Počet obyvateľov SR, ktorý je zásadným výstupom prognózy, sa do roku 2025 zásadne nezmení, v porovnaní s rokom 2008 sa zvýši približne o 109 tisíc osôb. V prvých dvoch tretinách prognózovaného obdobia bude nárast rýchlejší, nie však razantný. Najvyšší počet obyvateľov v SR by mal byť tesne pred koncom prognózovaného obdobia. Približne od roku 2025 by sa mal začať počet obyvateľov SR znižovať, pričom toto zníženie bude dlhodobé so zrýchľujúcou sa tendenciou. Úroveň populačného starnutia dobre vystihuje priemerný vek obyvateľstva a index starnutia. Priemerný vek obyvateľstva presiahne v roku 2015 hodnotu 40 rokov a v horizonte prognózy sa priblíži k hodnote 43 rokov. Index starnutia presiahne pravdepodobne ešte pred rokom 2025 hraničnú hodnotu 100 a podiel osôb nad 80 rokov stúpne do roku 2025 na 3,7 % (t.j. o viac než jeden percentuálny bod). Populačné starnutie na Slovensku bude tak jedným z najintenzívnejších v rámci celej EÚ.

V Prognóze vývoja obyvateľstva SR do roku 2025 (aktualizácia) sa predpokladá do roku 2025 nasledujúci počet obyvateľov:

Prognóza vývoja obyvateľstva SR do r. 2025

počet obyvateľov v roku				
rok 2008 (stav k 31.12.) reálny stav	prognóza rok 2010	prognóza rok 2015	prognóza rok 2020	prognóza rok 2025
5 412 254	5 423 703	5 471 653	5 510 225	5 521 745

Zdroj: r. 2008 – ŠÚ SR, r. 2010-2025 – Prognóza vývoja obyvateľstva SR do roku 2025 (aktualizácia), INFOSTAT, VDC

Prognóza vývoja obyvateľstva SR do roku 2025 (aktualizácia) bola ďalej rozpracovaná do podrobnosti jednotlivých okresov s časovým horizontom do roku 2025. „Prognóza vývoja obyvateľstva v okresoch SR do roku 2025“ (VDC,

INFOSTAT, november 2008) je aktualizáciou okresnej prognózy z roku 2004 a nadväzuje na aktualizovanú prognózu vývoja obyvateľstva na celoštátnej úrovni (november 2007). Publikácia obsahuje výsledky za všetky okresy a kraje za roky 2010, 2015, 2020 a 2025.

Na výpočet regionálnej prognózy obyvateľstva do roku 2025 bola použitá komponentná metóda. Východiskovým obdobím prognózy bol 31.12. 2007. Jednotlivým okresom boli priradené prognostické scenáre, ktoré vznikli ako kombinácia očakávaného vývoja plodnosti, úmrtnosti a migrácie v príslušnom regióne. Za každý okres/kraj a za každý rok prognózovaného obdobia bola spracovaná podrobná veková štruktúra a tiež základné reprodukčné charakteristiky a charakteristiky prírastku a vekového zloženia obyvateľstva.

Počet obyvateľov v členení podľa krajov SR v rokoch 1991, 2001, 2007 a vo výhľadovom roku 2025; index rastu

územie	počet obyvateľov			prognóza k r. 2025	index rastu		
	k 3.3. 1991	k 26.5. 2001	31.12. 2007		2001/1991	2005/2001	2025/2007
Bratislavský kraj	606 351	599 015	610 850	641 134	98,79	101,98	104,96
Trnavský kraj	541 992	551 003	557 151	573 408	101,66	101,12	102,92
Trenčiansky kraj	600 575	605 582	599 831	595 469	100,83	99,05	99,27
Nitriansky kraj	716 846	713 422	706 758	691 330	99,52	99,07	97,82
Žilinský kraj	668 771	692 332	695 698	708 872	103,52	100,49	101,89
Banskobystrický kraj	659 320	662 121	654 668	634 265	100,42	98,87	96,88
Prešovský kraj	739 264	789 968	801 939	837 482	106,86	101,52	104,43
Košický kraj	741 216	766 012	774 103	784 891	103,35	101,06	101,39
SR	5 274 335	5 379 455	5 400 998	5 466 850	101,99	100,40	101,22

Zdroj: SLDB 1991, ŠÚ SR; SODB 2001, ŠÚ SR; r. 2007 – ŠÚ SR; r. 2025 - Prognóza vývoja obyvateľstva v okresoch SR do roku 2025, VDC, INFOSTAT, 2008; vlastné výpočty

Hlavné závery tejto prognózy sú zhrnuté nasledovne:

- Do roku 2025 zaznamená 39 okresov prírastok a 40 okresov úbytok obyvateľstva. Okresy, v ktorých sa počet obyvateľov do výhľadu 2025 zvýši, budú hlavne okresy na západe, severe a východe Slovenska. Úbytky sa očakávajú hlavne na strednom a južnom Slovensku – v Trenčianskom, Nitrianskom a Banskobystrickom kraji. Na západnom Slovensku sa na prírastkoch obyvateľstva bude podieľať najmä migračný prírastok, na severnom a východnom Slovensku hlavne vyššie hodnoty plodnosti.
- Proces populačného starnutia bude pokračovať vo všetkých okresoch SR. Staršie obyvateľstvo bude na západe a juhu Slovenska a vo veľkých mestách, mladšie na severe a východe Slovenska.
- Rozdiely v počte obyvateľov medzi okresmi SR, ktoré sú značné aj v súčasnosti, sa do roku 2025 významnejšie nezmenia. Okresy s najmenším počtom obyvateľov zostanú bez zmeny.

5. Ekonomická aktivita obyvateľov

5.1. Ekonomická aktivita obyvateľstva SR

5.1.1. Ekonomicky aktívne obyvateľstvo SR v roku 1991, 2001 a 2008

Pri sčítaní ľudu v roku 1991 bolo v Slovenskej republike 2 617 935 ekonomicky aktívnych osôb, z toho bolo 1 389 829 mužov a 1 228 106 žien. Do ekonomického procesu bolo zapojených 49,6 % obyvateľov SR. Podiel ekonomicky aktívnych mužov z počtu mužov trvale bývajúcich (2 574 061 mužov) predstavoval 54,0 % a ekonomicky aktívnych žien (z 2 700 274 trvale bývajúcich žien) 45,5 %. Z celkového počtu obyvateľov v produktívnom veku bolo 83,5 % ekonomicky aktívnych, z počtu obyvateľov v poproduktívnom veku bolo 8,3 % ekonomicky aktívnych.

Pri SODB 2001 bolo v Slovenskej republike 2 748 050 ekonomicky aktívnych osôb, z toho bolo 1 428 518 mužov a 1 319 532 žien. Do ekonomického procesu bolo zapojených 51,08 % obyvateľov SR. Ekonomická aktivita mužov dosahovala 54,7 % (z počtu 2 612 515 trvale bývajúcich mužov) a žien 47,7 % (z počtu 2 766 940 trvale bývajúcich žien). Z celkového počtu obyvateľov v produktívnom veku bolo 79,1 % ekonomicky aktívnych, z počtu obyvateľov v poproduktívnom veku bolo 8,0 % ekonomicky aktívnych.

V jednotlivých krajoch SR bol v roku 2001 v produktívnom a poproduktívnom veku nasledujúci počet ekonomicky aktívnych osôb:

Ekonomicky aktívne obyvateľstvo v krajoch SR v roku 2001

územie	počet ekonomicky aktívnych osôb				podiel ekonomicky aktívnych osôb		
	spolu	produktívni	poproduktívni	nezistení	spolu	produktívni	poproduktívni
Bratislavský kraj	331 354	297 508	25 038	8 808	55,32	78,85	22,10
Trnavský kraj	282 132	277 052	3 564	1 516	51,20	79,15	3,56
Trenčiansky kraj	314 552	302 791	10 407	1 354	51,94	79,68	9,14
Nitriansky kraj	360 894	354 322	5 155	1 417	50,59	79,54	3,64
Žilinský kraj	350 284	343 491	5 222	1 571	50,59	79,82	4,44
Banskobystrický kraj	331 809	325 191	4 045	2 573	50,11	78,98	3,24
Prešovský kraj	380 548	376 017	2 860	1 671	48,17	78,21	2,28
Košický kraj	396 477	372 068	21 427	2 982	51,76	78,57	16,42
SR	2 748 050	2 648 440	77 718	21 892	51,08	79,08	8,04

Zdroj: SODB 2001

Najvyššiu ekonomickú aktivitu dosahovalo obyvateľstvo Bratislavského kraja (55,32 %), čo je predovšetkým ovplyvnené hlavným mestom SR – Bratislavou, kde ekonomická aktivita obyvateľstva dosahovala 55,57 % (počet ekonomicky aktívnych osôb podľa SODB 2001 v Bratislave, hl. m. bol 238 199 osôb a počet trvale bývajúceho obyvateľstva 428 672 osôb).

Vyššiu hodnotu ekonomickej aktivity obyvateľstva ako je celoslovenský priemer dosahovali kraje Trnavský (51,20 %), Košický (51,76 %), Trenčiansky (51,94 %) a Bratislavský kraj (55,32 %).

Prehľad o ekonomicky aktívnom obyvateľstve v jednotlivých krajoch ako aj v celej SR je uvedený v nasledujúcej tabuľke.

Ekonomicky aktívne obyvateľstvo v krajoch SR v roku 2008

územie	počet obyvateľov k 31.12. 2008	počet EAO dec. 2008 ^{1/}	% EAO z obyv. spolu ^{1/}
Bratislavský kraj	616 578	332 076	53,86
Trnavský kraj	559 934	287 233	51,30
Trenčiansky kraj	599 859	294 908	49,16

KONCEPCIA ÚZEMNÉHO ROZVOJA SLOVENSKA 2001
V ZNENÍ KURS 2011
– ZMIEN A DOPLNKOV Č.1 KURS 2001

Nitriansky kraj	706 375	342 156	48,44
Žilinský kraj	696 347	320 740	46,06
Banskobystrický kraj	653 697	313 502	47,96
Prešovský kraj	803 955	373 014	46,40
Košický kraj	775 509	345 163	44,51
SR	5 412 254	2 608 792	48,20

1/Zdroj: Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny, 2009

Úroveň ekonomickej aktivity obyvateľstva SR dosahovala na konci roku 2008 48,20 %. Vyššiu úroveň ekonomickej aktivity než je celoslovenský priemer, dosahoval Bratislavský (53,86 %), Trnavský (51,30 %), Trenčiansky (49,16 %) a Nitriansky kraj (48,44 %). Ekonomická aktivita obyvateľstva v Žilinskom (46,06 %), Banskobystrickom (47,96 %), Prešovskom (46,40 %) a Košickom kraji (44,51 %) dosahovala nižšie hodnoty.

5.1.2. Výhľadový počet ekonomicky aktívneho obyvateľstva v SR do roku 2025

Na základe prognózy vývoja počtu obyvateľov do roku 2025 (podľa publikácie Prognóza vývoja obyvateľstva v okresoch SR do roku 2025, INFOSTAT, VDC, november 2004) sa pre účely rámcového zhodnotenia možností vývoja trhu práce vypočítal aj odhad vývoja ekonomicky aktívneho obyvateľstva. Tento výpočet vychádza z odhadovaného vývoja obyvateľstva do roku 2025 v jednotlivých krajoch a jeho vekovej štruktúry.²⁰

Odhadovaný vývoj ekonomicky aktívneho obyvateľstva do výhľadového obdobia roku 2025 sa robil na základe predpokladu, že hodnoty odhadovaného počtu ekonomicky aktívnych osôb budú z počtu produktívneho a poproduktívneho obyvateľstva na tej istej úrovni ako v roku 2001 (priemer za SR podľa SODB 2001 predstavoval hodnotu 79,08 % EA obyvateľstva z produktívneho obyvateľstva a 8,04 % EA obyvateľstva z poproduktívneho obyvateľstva). Počítali sa 2 alternatívy vývoja ekonomicky aktívneho obyvateľstva:

- 1. alternatíva predpokladá rovnaký vek produktívneho a poproduktívneho obyvateľstva v roku 2025, ako bol v roku 2001 (tzn. u mužov - produktívny vek 15 - 59 rokov a poproduktívny vek 60+ rokov, u žien - produktívny vek 15 - 54 rokov a poproduktívny vek 55+ rokov),
- 2. alternatíva uvažuje so zvýšením dôchodkového veku obyvateľstva do roku 2025 oproti roku 2001, pričom dôchodkový vek je rovnaký u mužov i u žien (tzn. produktívny vek 15 - 64 rokov a poproduktívny vek 65+ rokov).

Odhadovaný počet ekonomicky aktívneho obyvateľstva v jednotlivých krajoch SR (v dvoch alternatívach) vo výhľade r. 2025 je uvedený v nasledujúcej tabuľke.

Ekonomicky aktívne obyvateľstvo podľa krajov SR v rokoch 2001 a 2025

územie	EAO v roku 2001				EAO v roku 2025			
	abs. spolu	% ekon. aktívnych z trvale býv. obyv. v r. 2001			spolu 1. alternatíva	spolu 2. alternatíva	% EAO z TBO v r. 2025	
		spolu	produk-tívni	popro-duk-tívni			1. alternatíva	2. alternatíva
Bratislavský kraj	331 354	55,32	78,85	22,10	318 885	353 522	53,82	59,67
Trnavský kraj	282 132	51,20	79,15	3,56	242 027	300 424	44,14	54,79

²⁰ V roku 2008 bola aktualizovaná prognóza vývoja obyvateľstva v okresoch. Podľa tejto aktualizácie by malo byť v SR v roku 2025 spolu 5 466 850 obyvateľov. Rozdiel (59 427 obyvateľov) oproti pôvodnej prognóze nepredstavuje podstatnú zmenu v názore na tendencie vývoja ekonomicky aktívneho obyvateľstva.

Trenčiansky kraj	314 552	51,94	79,68	9,14	261 650	318 416	45,30	55,13
Nitriansky kraj	360 894	50,59	79,54	3,64	295 083	367 991	43,61	54,38
Žilinský kraj	350 284	50,59	79,82	4,44	318 238	388 068	44,66	54,46
Banskobystrický kraj	331 809	50,11	78,98	3,24	281 124	348 552	43,67	54,14
Prešovský kraj	380 548	48,17	78,21	2,28	375 486	453 817	43,76	52,88
Košický kraj	396 477	51,76	78,57	16,42	383 940	447 156	48,12	56,04
SR	2 748 050	51,08	79,08	8,04	2 478 719	2 976 977	45,84	55,05

Zdroj: SODB 2001, ŠÚ SR; Prognóza vývoja obyvateľstva v okresoch SR do roku 2025, INFOSTAT, VDC; vlastné výpočty

Keďže už v súčasnosti dochádza k posunu odchodu do dôchodku, ako reálnejší variant sa javí 2 alternatíva.

V júni 2006 vypracovalo Výskumné demografické centrum v Bratislave pri INFOSTAT-e *Prognózu pracovnej sily*²¹ v krajoch SR do roku 2025, v ktorej je okrem výsledkov prognózy časť venovaná aj vývoju pracovnej sily v SR v období rokov 1996-2004.

Súčasný zmeny v demografickom vývoji obyvateľstva Slovenska sa prejavili aj na vývoji pracovných síl. Prírastky sa spomaľujú resp. menia sa na úbytky a pracovná sila starne. Za posledných dvadsať rokov boli zaznamenané výrazné zmeny nielen v počte, ale aj v štruktúre pracovnej sily. Populačné starnutie ovplyvní početnosť ako aj štruktúru pracovnej sily aj do budúcnosti.

Na výpočet prognózy pracovnej sily, ktorá patrí medzi odvodené demografické prognózy (odvodené od prognózy obyvateľstva), bola použitá metóda miery ekonomickej aktivity. Ide o najčastejšie používanú metódu pre tento typ prognóz na celoštátnej a vyššej regionálnej úrovni. Východiskom pre prognózu pracovných síl bola prognóza obyvateľstva v okresoch SR do roku 2025 (publikácia *Prognóza vývoja obyvateľstva v okresoch SR do roku 2025*, INFOSTAT, 2004) a prognóza miery ekonomickej aktivity do roku 2025 spracovaná špeciálne pre túto prognózu. Prognóza pracovnej sily sa počítala v dvoch variantoch - statickom a dynamickom. Statický variant prognózy znamená, že sa vypočítala miera ekonomickej aktivity za východiskový rok (rok 2004) a počas celého prognózovaného obdobia zostala táto hodnota nezmenená. Dynamický variant prognózy znamená, že sa miery ekonomickej aktivity v priebehu prognózovaného obdobia menili. Zmeny vo vývoji ekonomickej aktivity sa predpokladali pre všetky kraje rovnaké, počítalo sa len so znižovaním resp. nezvyšovaním extrémnych hodnôt. Prognóza za celú SR sa získala ako súčet prognózovaných hodnôt za jednotlivé kraje.

Základné predpoklady o budúcich trendoch vývoja ekonomickej aktivity na Slovensku pre najbližšie dve desaťročia vyplývajúce z prognózy pracovnej sily možno zhrnúť do nasledovných bodov:

- ekonomická aktivita žien sa bude naďalej zvyšovať, zvlášť vo veku 25-54 rokov, hlavne v dôsledku zlepšovania podmienok pre zladenie pracovných a rodinných povinností,
- počíta sa so zvyšovaním ekonomickej aktivity starších ľudí, ku ktorému prispeje nedostatok mladšej pracovnej sily v dôsledku nízkej pôrodnosti v poslednom období ako aj intenzívnejšie predlžovanie ľudského života po roku 1990,
- pokračujúci pokles ekonomickej aktivity mladých ľudí pôjde predovšetkým na vrub zvyšujúceho sa významu vzdelania,
- jedinou skupinou, pre ktorú sa očakáva stagnácia resp. mierny pokles miery zamestnanosti, je stredný vek u mužov.

²¹ V práci *Prognóza pracovnej sily v krajoch SR do roku 2025* sa pod pojmom pracovná sila rozumie ekonomicky aktívne obyvateľstvo, tzn. všetky osoby vo veku od 15 rokov, ktoré patria medzi pracujúcich alebo nezamestnaných. Do pracovnej sily sa v minulosti zvykli zaraďovať aj vojaci vykonávajúci základnú vojenskú službu. Keďže základná vojenská služba od 1.1. 2006 zanikla, táto skupina osôb nie je zahrnutá do pracovnej sily.

Podľa prognózy základnými trendmi vo vývoji pracovnej sily na Slovensku v najbližších dvoch desaťročiach bude zníženie počtu ako aj starnutie pracovnej sily. Takýto výsledok prináša statický aj dynamický variant prognózy.

Pracovná sila dosiahne najvyššie hodnoty v období rokov 2010 až 2015 (v západnej časti Slovenska skôr, vo východnej neskôr) a následne sa začne jej početnosť znižovať. Tento pokles bude trvať až do roku 2025. Proces starnutia pracovnej sily bude nepretržitý a prebiehať bude počas celého prognózovaného obdobia. Intenzívnejší bude v regiónoch západného Slovenska, menej intenzívny vo východnej časti. Očakávané zmeny v ekonomickej aktivite obyvateľstva budú v zásade znamenať jej zvýšenie, a to predovšetkým vo vyššom veku. Znamená to, že v dynamickom variante v porovnaní so statickým je pracovná sila početnejšia a staršia. Výsledky prognózy podľa obidvoch variantov za vybrané roky sú uvedené v tabuľkovom prehľade.

Vybrané výsledky podľa statického a dynamického variantu prognózy

región	pracovná sila	rok			zmena % (2025 vs. 2004)	
		2004	2025		statický variant	dynamický variant
			statický variant	dynamický variant		
Slovenská republika	počet (tis.)	2 662,0	2 539,0	2 582,6	-4,6	-3,0
	podiel žien (%)	45,5	44,9	45,6	-1,3	0,2
	priemerný vek	38,7	41,1	41,5	6,2	7,2
Bratislavský kraj	počet (tis.)	331,4	300,7	306,4	9,3	-7,5
	podiel žien (%)	48,3	46,0	46,5	-4,8	-3,7
	priemerný vek	40,6	43,6	44,0	7,4	8,4
Trnavský kraj	počet (tis.)	287,8	272,6	278,1	-5,3	-3,4
	podiel žien (%)	45,7	44,5	45,2	-2,6	-1,1
	priemerný vek	39,1	42,0	42,4	7,4	8,4
Trenčiansky kraj	počet (tis.)	295,4	266,5	270,9	-9,8	-8,3
	podiel žien (%)	45,4	45,6	46,1	0,4	1,5
	priemerný vek	38,8	41,3	41,6	6,4	7,2
Nitriansky kraj	počet (tis.)	351,0	315,6	319,7	-10,1	-8,9
	podiel žien (%)	45,2	44,6	45,4	-1,3	0,4
	priemerný vek	38,6	41,1	41,4	6,5	7,3
Žilinský kraj	počet (tis.)	333,0	327,2	333,3	-1,7	0,1
	podiel žien (%)	44,7	44,7	45,3	0,0	1,3
	priemerný vek	38,3	40,6	41,0	6,0	7,0
Banskobystrický kraj	počet (tis.)	326,9	303,4	309,8	-7,2	-5,2
	podiel žien (%)	45,0	45,6	46,2	1,3	2,7
	priemerný vek	38,8	41,1	41,5	5,9	7,0
Prešovský kraj	počet (tis.)	373,4	394,3	399,3	5,6	6,9
	podiel žien (%)	44,2	44,6	45,3	0,9	2,5
	priemerný vek	37,9	39,8	40,2	5,0	6,1
Košický kraj	počet (tis.)	363,1	359,0	364,9	-1,1	0,5
	podiel žien (%)	44,8	44,3	45,1	-1,1	0,7
	priemerný vek	38,1	40,1	40,5	5,2	6,3

Zdroj: Prognóza pracovnej sily v krajoch SR do roku 2025, INFOSTAT, VDC, 2006

Podľa výsledkov statického variantu prognózy možno zhodnotiť, že ak by miera ekonomickej aktivity obyvateľstva zostala nezmenená až do roku 2025 a demografický vývoj by si zachoval svoju súčasnú podobu, počet osôb, ktoré tvoria pracovnú silu by sa v SR znížil do roku 2025 na cca 2 539 000 t.j. o 4,6 % a priemerný vek by sa zvýšil zhruba o 2,5 roka. V prípade dynamického variantu, očakávaný demografický vývoj a vývoj ekonomickej aktivity by mal mať na celorepublikovej úrovni za následok zníženie pracovnej sily na počet cca 2 582 600 t.j. zhruba o 3 % a zvýšenie priemerného veku ekonomicky aktívneho obyvateľstva takmer o tri roky. Keďže v dynamickom variante prognózy je okrem

najpravdepodobnejšieho demografického vývoja zohľadnený aj najpravdepodobnejší vývoj ekonomickej aktivity, prikladáme tomuto variantu väčšiu váhu než statickému variantu prognózy.

5.2. Pracovné príležitosti

Počet pracujúcich v národnom hospodárstve s jediným alebo hlavným zamestnaním je uvedený z podkladov Štatistického úradu SR (publikácia Zamestnanosť v SR, krajoch a okresoch). Pracujúci s jediným alebo hlavným zamestnaním zahŕňajú všetky osoby v pracovnom, služobnom alebo členskom pomere k štátnej, družstevnej alebo inej organizácii, alebo osoby individuálne hospodáriace bez rozdielu veku, štátnej príslušnosti, dĺžky pracovnej doby, pokiaľ túto činnosť vykonávajú ako jediné alebo hlavné zamestnanie.

Počet pracujúcich v jedinom zamestnaní podľa sektorov sa v Slovenskej republike v posledných rokoch vyvíjal takto:

Počet pracujúcich v národnom hospodárstve SR (jediné zamestnanie) – v rokoch 2000-2007

rok	primárny sektor	sekundárny sektor	terciárny sektor	spolu
2000	122 450	658 727	1 125 680	1 906 857
2001	110 630	671 511	1 121 238	1 903 379
2003	112 341	670 300	1 122 655	1 905 296
2004	101 926	682 833	1 122 854	1 907 613
2005	97 023	704 688	1 149 899	1 951 610
2006	96 361	706 199	1 240 453	2 043 013
2007	93 894	723 400	1 261 121	2 078 415
prírastok (úbytok) r. 2000-2007	-28 556	64 673	135 441	171 558

Zdroj: Zamestnanosť v SR, krajoch a okresoch 2000 - 2005, SÚ SR r. 2006 a 2007 – SÚ SR

V sledovanom období rokov 2000 – 2007 počet pracovníkov v národnom hospodárstve Slovenskej republiky zaznamenal nárast 171 558 osôb. Intenzita zamestnanosti, vyjadrená ukazovateľom v počte pracovných príležitostí na 100 obyvateľov, narástla z hodnoty 35,30 k 31.12. 2000 na 38,48 k 31.12. 2007.

Jednotlivé kraje sa podieľajú na počte pracujúcich s jediným zamestnaním v národnom hospodárstve takto:

Počet pracujúcich v NH v roku 2008 (jediné zamestnanie) – v krajoch SR

územie	pracujúci podľa sektorov NH (abs.)				pracujúci podľa sektorov NH (%)			
	primárny	sekundárny	terciárny	spolu	primárny	sekundárny	terciárny	spolu
Bratislavský kraj	4 460	77 326	314 905	396 691	1,12	19,49	79,38	100,00
Trnavský kraj	11 858	89 572	117 943	219 373	5,41	40,83	53,76	100,00
Trenčiansky kraj	9 801	118 169	120 985	248 955	3,94	47,47	48,60	100,00
Nitriansky kraj	15 871	97 943	140 635	254 449	6,24	38,49	55,27	100,00
Žilinský kraj	9 664	110 754	141 691	262 109	3,69	42,26	54,06	100,00
Banskobystrický kraj	14 868	68 248	131 100	214 216	6,94	31,86	61,20	100,00
Prešovský kraj	14 934	92 045	137 067	244 046	6,12	37,72	56,16	100,00
Košický kraj	11 880	84 065	179 406	275 351	4,31	30,53	65,16	100,00
SR	93 336	738 122	1 283 732	2 115 189	4,41	34,90	60,69	100,00

Zdroj: SÚ SR

Podľa krajov SR najvyšší počet pracovných príležitostí k 31.12. 2008 sa koncentroval

KONCEPCIA ÚZEMNÉHO ROZVOJA SLOVENSKA 2001
V ZNENÍ KURS 2011
– ZMIEN A DOPLNKOV Č.1 KURS 2001

v Bratislavskom kraji (18,8 %), ďalej nasleduje Košický (13,0 %), Žilinský (12,4 %), Nitriansky (12,0 %), Trenčiansky (11,8 %), Prešovský (11,5 %), Trnavský (10,4 %) a na poslednom mieste je Banskobystrický kraj (10,1 %).

Vzhľadom na štruktúru zamestnanosti má najvyšší podiel zamestnaných v terciárnom sektore Bratislavský kraj (79,4 %). V sekundárnom sektore má najvyšší podiel zamestnaných Trenčiansky kraj (47,5 %) a v primárnom sektore má najvyšší podiel zamestnaných Banskobystrický (6,9 %), Nitriansky (6,2 %) a Prešovský kraj (6,1 %).